

Голас Радзімы

№ 47 (2189)
22 лістапада 1990 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЯЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

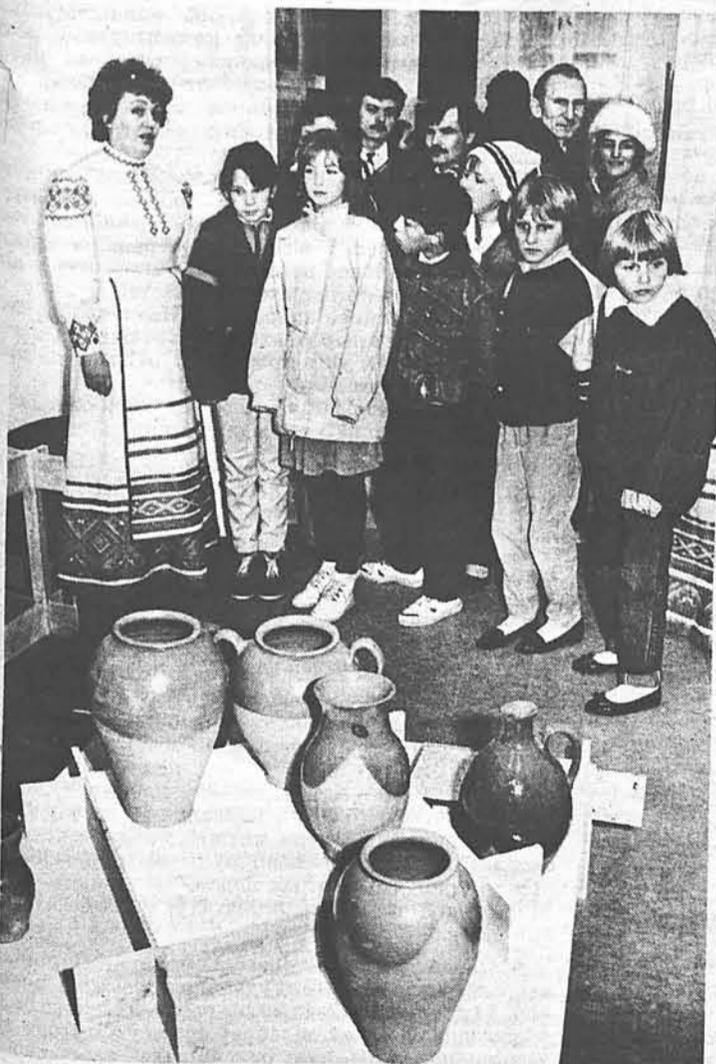

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

Пра выстаўку твораў жывапісу і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва «Жыве Беларусь» у Гайнаўскім музеі на Беласточчыне чытайце карэспандэнцыю на 6-й старонцы. А фотарэпартаж Я. КАЗЮЛІ дапаможа вам адчуць атмасферу гэтай нештодзённай падзеі.

НА ЗДЫМКАХ: у гэтай зале выстаўлены творы беларускіх мастакоў; гаворыць Кастусь МАЙСЕНЯ, старшыня грамадскага камітэта пабудовы Беларускага музея; вучні школ з Гайнаўкі аглядаюць вырабы майстроў керамікі; Наталля МАТЫЛІЦКАЯ, студэнтка з Мінска, таксама трапіла на выстаўку «Жыве Беларусь».

РОЗДУМ АБ КАСТРЫЧНІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

(«І свята, і драма»
Стар. 3

КАМЕНТАРЫІ ДА АКТУАЛЬНЫХ ПАДЗЕЙ

Стар. 5.

ЗАКАНЧЭННЕ «АДКРЫТАГА ЛІСТА А. І. САЛЖАНЦЫНУ»

(«Па звычаях і законах
продкаў сваіх».
Стар. 7

КАСМІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ

МІЖНАРОДНЫ ЭКІПАЖ

12 лістапада на пасаджэнні Міжведамасная камісія зацвердзіла састаў савецка-японскай экіпажаў, якія 2-га снежня паляцяць у космас.

У саставе першага экіпажа палкоўнік Віктар Афанасьеў, вядомы касманаўт Муса Манараў, які цэлы год працаваў на арбіце, і японскі журналіст Таехіра Акіяма. У другім экіпажы — падпалкоўнік Анатолій Арцэбарскі, касманаўт Сяргей Крыкалёў, які ўжо пабываў на арбіце, і японская журналістка Рьёка Кікуці. Канчатковае рашэнне аб тым, які менавіта экіпаж пойдзе ў космас, будзе прынята Дзяржаўнай камісіяй на касмадроме Байканур перад стартам, назначаным на 2 снежня. Але калі не будзе ніякіх нечаканасцей, то ў палёт пойдзе першы экіпаж.

Праграма палёту японскага касманаўта разлічана на восем сутак, шэсць з іх ён прапрацуе на станцыі «Мір» і затым вернецца на Зямлю разам з Генадзем Манаквым і Генадзем Стракалавым, а савецкія касманаўты, якія стартуюць з японскім журналістам, прадоўжаць работы на арбіце ў якасці восьмага асноўнага экіпажа станцыі «Мір». Акрамя серыі прамых тэлеэпартажаў, японскі журналіст правядзе таксама некалькі медыка-біялагічных эксперыментаў.

ПАВЕДАМЛЕННЕ З НЬЮ-ІОРКА

СУСТРЭЧЫ МІНІСТРА

Міністр замежных спраў БССР П. Краўчанка, які знаходзіцца ў Нью-Йорку, выступіў перад выкладчыкамі і аспірантамі-саветолагамі Інстытута па вывучэнню Савецкага Саюза імя А. Гарымана Калумбійскага ўніверсітэта. Характарызуючы становішча ў рэспубліцы, ён асабліва выдзеліў праблему выжывання беларускай нацыі ва ўмовах чарнобыльскай катастрофы. У якасці прыярытэту ў рабоце беларускай дэлегацыі на сесіі ААН міністр выдзеліў намаганні, накіраваныя на прыняцце Генеральнай Асамблеяй рэзалюцыі па расшырэнню міжнароднага супрацоўніцтва ў справе пераадолення вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС і на стварэнне пад эгідай ААН спецыяльнага фонду для фінансавання праграм міжнароднай дапамогі.

П. Краўчанка сустрэўся таксама з супрацоўнікамі Інстытута па даследаванні праблем бяспекі ў адносінах паміж Усходам і Захадам. У сваім выступленні міністр спыніўся на асноўных задачах знешняй палітыкі рэспублікі, якія вынікаюць з Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР.

АУТАМАТЫЗАЦЫЯ ВЫТВОРЧАСЦІ

Электронныя памочнікі мастакоў-дэсінатараў тэкстыльных вытворчасцей — сістэмы аўтаматызаванага праектавання (САПР) укараняюцца на Мінскім і Ленінградскім камвольных камбінатах, Жлобінскай фабрыцы штучнай футры, Гродзенскім і Чарнігаўскім тонкасуковых камбінатах. Комплексную распрацоўку гэтай сістэмы і забеспячэння да яе зрабілі інжынеры-праграмісты Рэспубліканскага вылічальнага цэнтра Міністэрства лёгкай прамысловасці БССР. З яе дапамогай у кароткія тэрміны можна стварыць бязмежную колькасць варыянтаў малюнкаў, тэкстыльных структур і спляценняў тканін.

НА ЗДЫМКУ: аўтары распрацоўкі новай САПР інжынеры-праграмісты Алена БУРАВА і Леанід ЛІУШЫЦ.

КАНФЕРЭНЦЫІ

ТРЭЦЬЕ ПАСАДЖЭННЕ

У Мінску адбылася канферэнцыя экспертаў ССР і ФРГ па пытаннях падрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі спецыялістаў у галіне

эканомікі. Гэта ўжо трэцяе такое пасаджэнне, праводзімае ў адпаведнасці з пагадненнем паміж урадам абедзвюх краін аб паглыбленні супрацоўніцтва ў падрыхтоўцы кадраў у галіне эканомікі. У складзе нямецкай і савецкай дэлегацыі — супрацоўнікі МЗС ФРГ і Гандлёва-прамысловай палаты ССР, міністэрстваў і фірм, вышэйшых школ і інстытутаў.

Удзельнікі канферэнцыі разгледзелі ход выканання праграмы супрацоўніцтва за 1990 год, праект праграмы на 1991 год і меры па яе рэалізацыі. Абмеркавалі яны таксама і напрамкі супрацоўніцтва ў перыяд пасля сканчэння тэрміну дзеяння данага пагаднення.

Савецкія і нямецкія эксперты пры камісіі ССР і ФРГ па эканамічнаму і навукова-тэхнічнаму супрацоўніцтву ў вольны ад пасаджэнняў час наведвалі завод «Інтэграл», школу менеджэраў пры Беларускам інстытуце народнай гаспадаркі. Адбыліся сустрэчы ў Савеце Міністраў БССР, Гандлёва-прамысловай палатцы рэспублікі.

У ШТАБ-КВАТЭРЫ ЮНЕСКА

АДЗНАЧАЮЦЬ ЮБІЛЕЙ СКАРЫНЫ

Па рашэнню сакратарыята ЮНЕСКА, 14 лістапада ў штаб-кватэры ЮНЕСКА ў Парыжы праведзена памятная дырмонія, прысвечаная 500-годдзю з дня нараджэння беларускага асветніка-гуманіста, першадрукара Францыска Скарыны. Святаванне гэтага юбілею ўключана ў міжнародны календар памятных дат і вялікіх падзей, які выдае ЮНЕСКА і шырока распаўсюджваецца ва ўсім свеце. Для ўдзелу ў правядзенні гэтага мерапрыемства ў Парыж выляцела афіцыйная дэлегацыя Беларускай ССР на чале з намеснікам Старшыні Савета Міністраў рэспублікі, старшынёй аргкамітэта па падрыхтоўцы і святкаванню 500-годдзя з дня нараджэння Францыска Скарыны Н. Мазай.

У штаб-кватэры ЮНЕСКА арганізаваны кніжная выстаўка, прысвечаная 500-годдзю Ф. Скарыны, і тэматычная фотавыстаўка «Францыск Скарына і яго эпоха». Ад Беларускай ССР у дар ЮНЕСКА перададзена карціна народнага мастака СССР М. Савіцкага «Я — Скарына». Яна створана мастаком да юбілею вялікага земляка.

У рамках юбілейных урачыстасцей у ЮНЕСКА праводзіцца паказ кінафільма «Францыск Скарына», які перакладзены на французскую мову і будзе перададзены сакратарыяту ЮНЕСКА. Адбыліся выступленні фальклорнага ансамбля «Купаліка», дэманстрацыя работ народных майстроў.

Беларуская дэлегацыя прыняла ўдзел у вечары, які адбыўся ў таварыстве «Францыя — ССР», сустрэлася са студэнтамі факультэта ўсходнеўрапейскіх моў Сарбонскага ўніверсітэта.

«Гэта звычайна нашы паважаныя ветэраны абураюцца: вось разбрыдаюцца грамадзяне Саюза ССР па нацыянальных кватэрах. Самі яны, на жаль, усё жыццё прывялі ў камуналках, у нягодах і нястачы, упарта і безвынікова пераадольваючы іх, і дзяцей сваіх хочучь пакінуць галечу. А чалавек павінен мець сваю кватэру, і народ павінен мець сваю зямлю і свой бацькоўскі дом. Калі наведзем парадак у сваёй хаце, як кажучь беларусы, тады можам зірнуць, а што ж у суседа робіцца, у другім пад'ездзе: калі ў гэтых нацыянальных кватэрах будзе парадак, то будзе парадак і ва ўсім саюзным доме.

Цяпер усе рвуцца з гэтага агульнага дому, гэтага Саюза, а потым, калі ўсё адцэнтрэецца, калі кожны наведзе парадак у сваім доме, няма сумнення, пойдзем насустрач адзін аднаму. Ды і зараз ужо ідзем, шукаем кантакты, дзелавыя сувязі. Мне ў гэтым плане вельмі сімпатычны наш старшыня Сайміна Вячаслаў Кебіч. Па яго ініцыятыве ва ўмовах, калі распадаюцца, не дзейнічаюць унутрысаюзныя сувязі, нягледзячы на грозныя ўказы прэзідэнта, Беларусь пайшла на прамы дыялог з сярэднеазіяцкімі і закаўказскімі рэспублікамі, Казахстанам, Украінай, Расіяй, Літвой, Латвіяй. З імі падпісаны доўгатэрміновыя дагаворы аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемнай дапамозе. Не сумняваюся, што гэтыя пагадненні стануць своеасаблівым буферам, які замартызуе ўдар на эканоміцы рэспублікі ў пераходны перыяд да рынку.

(Міхась ТКАЧОУ, намеснік старшыні сойма БНФ).

АВІАПІРАЦТВА

«САМАЛЁТ — У СТАКГОЛЬМ!»

12 лістапада ў 19 гадзін 50 минут у аэрапорце Мінск-2 зрабіў пасадку пасажырскі самалёт ТУ-154. На яго борце было 142 чалавекі. Ён выконваў рэйс Ленінград — Львоў. Пасадка адбылася па просьбе камандзіра экіпажа.

А здарылася наступнае. На 20-й мінуце пасля таго, як самалёт адарваўся ад узлётнай паласы Ленінградскага аэрапорта, камандзіру экіпажа праз сцэнардэсу была перададзена запіска з паграбаваннем змяніць курс палёту, ляцець у Стакгольм. Пры невыкананні загадусамалёт пагражалі ўзарваць.

Як высветлілася, запіску паслаў 18-гадовы жыхар Набрэжных Чалноў. Экіпажу ўдалося пераканаць паветранага тэрарыста зрабіць пасадку ў аэрапорце Мінска.

Супрацоўнікі аэрапорта і міліцыі, якія прыбылі на борт самалёта, затрымалі злчынцу. Пад яго крэслам быў выяўлены цэлафанавы пакет. У ім — каробка з-пад абутку, перавязаная шнурком. Два провады з яе ішлі да выключальніка...

Пасля агляду самалёт прадоўжыў палёт па маршруту.

Гэта ўжо не першы выпадак авіяпірацтва на лініях Аэрафлоту. На шчасце, у тэрарыстаў, як правіла, не знаходзяць узруўных прыстасаванняў. Але нават і гэтыя пагрозы выклікаюць нервовасць у пасажыраў, экіпажаў, служб бяспекі палётаў, прыносяць вялікія матэрыяльныя страты.

СЕЛЬСКІЯ НАВІНЫ

Тры з паловай тысячы тон гародніны паставіць у гэтым годзе гараджанам саўгас «Маладая гвардыя» Брэсцкага раёна — памідоры, агуркі, кабачкі, цыбулю, сельдэрэй. Асноўнае ж месца сярод гэтай вітаміннай прадукцыі займае капуста. На плошчы сто гектараў вырошчваецца яе два сарты: вядомая ўсім беларусамі, прыгодная для засолкі, і альмагель, якая вельмі добра захоўваецца зімой у свежым выглядзе.

Уборка гародніны ў саўгасе заканчваецца. У гэтым невялікім дапамогу працаўнікам сяла аказалі шэфы —работнікі Брэсцкага дывановага аб'яднання. І сярод іх — лабарант Марыя БІРУК (на здымку).

ЗДАРЭННЕ

АТРУЦІЛІ РАКУ

З лістапада ў выніку нядбайнасці, дапушчанага апэратарамі вытворчага аб'яднання «Палімір» у Наваполацку, адбыўся выкід у каналізацыйную сетку ацэтонцянгідрыну, вельмі ядавітага хімічнага злучэння. Праз няспраўны каналізацыйны калодзеж небяспечная вадкасць хлынула ў раку Ушача, а затым — у Заходнюю Дзвіну.

Трэба сказаць, што кіраўніцтва аб'яднання працягнуў кампетэнтныя органы не паведаміла адразу. А трэба ж было з першых хвілін біць ва ўсе званы!

У выніку ў Заходнюю Дзвіну было скінута звыш 1 600 кубічных метраў сцёкавых вод, атручаных ацэтонцянгідрынам. Гэта выклікала рэзкае атручэнне рыб і забруджванне ракі на многія кіламетры. З'явілася пагроза пападання яду ў пітную ваду насельніцтва суседняй Латвіі.

Пра надзвычайнае здарэнне ў Наваполацку было паведамлена прыродаахоўным органам і Савету Міністраў Латвіі, якія прынялі шэраг мер па прадухіленню атручэння водакрыніц.

Паводле папярэдніх падлікаў, навакольнаму асяроддзю, народнай гаспадарцы краіны нанесена шкода на мільёны рублёў.

ВЕСТНІ АДУСЮЛЬ

● Гродзенская абласная доследная сельскагаспадарчая станцыя, што ў Шчучыне, пераўтворана ў навукова-даследчы інстытут.

Цяпер гэта новая ўстанова і будзе забяспечваць навуковымі распрацоўкамі і рэкамендацыямі працаўнікоў аграпрамысловага комплексу свайго рэгіёна.

● Славуцкая Альбуцкая сядзіба, з якой звязаны дзіцячыя і юнацкія гады Якуба Коласа, стала філіялам Літаратурнага музея песняра. Адкрыццё музея ў Альбуці — значная падзея для ўсіх, хто ведае і шануе Коласаву спадчыну. Менавіта ў гэтай мясціне найдаўжэй жыла сям'я Міцкевічаў. У леснічоўцы Альбуць адбываліся і многія памятныя падзеі ў жыцці сям'і Міцкевічаў, што пазней ляглі ў аснову неўміручай «Новай зямлі».

● Цераз Днепр, на трасе Гомель — Калінкавічы, побач з існуючым, будзецца новы мост шырынёй 11,5 метра. Комплекс работ для заказчыка абыдзеца ў пяць мільёнаў рублёў. Праз тры з паловай гады, калі будаўніцтва завершыцца, стары мост будзе рэканструяваны. Потым плануецца будаўніцтва новага пуцэпавода.

ДЗЕЛАВЫЯ СУВЯЗІ

ТОРФ І КАВА: ЯКАЯ ЗАЛЕЖНАСЦЬ?

Нядаўна з Жашыміна вярнулася група вучоных Беларускага інстытута праблем выкарыстання прыродных рэсурсаў АН БССР. Яго дырэктар акадэмік І. Ліштван расказаў, што галоўнай мэтай іх знаходжання ў В'етнаме было падпісанне дагавора аб пастаўцы туды абсталявання для вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў. Інтэрэс да яго праяўлены з боку Аб'яднання кававых прадпрыемстваў правінцы Даклак і Інстытута механікі горада Хашыміна. У абмен на гэтае абсталяванне Беларусь можа атрымаць дадатковыя тоны кавы.

— Наш інстытут не адзін дзесятак год займаецца праблемамі выкарыстання торфу

ў народнай гаспадарцы, — расказвае акадэмік. — Прадбачу пытанне: у якой залежнасці знаходзяцца торф і кава? Раней торф у нас лічыўся выключна сыравінай для паліва. Яму абавязана сваім нараджэннем беларуская энергетыка, што развілася на першым часе на гэтым танным паліве. Значнае павелічэнне за апошнія два дзесяцігоддзі ўраджайнасці збожжавых таксама вынік багатай падкормкі палёў тарфянымі ўгнаеннямі. Тут навучыліся атрымліваць з торфу воск, падобны на якасці на каштоўны пчаліны воск, касметычныя вырабы, лекавыя прэпараты, розныя фарбавальнікі. Але самымі папулярнымі сталі рэгулятары

росту раслін. Іх у нас набываюць спецыялісты Бразіліі, Вялікабрытаніі, Фінляндыі, ЗША, Югаславіі... Менавіта магчымасці гэтых рэгулятараў і дэманстравала ў Хашыміне група нашых вучоных на чале з маім намеснікам А. Цярэнцьевым, якая прыняла ўдзел у рабоце міжнароднага сімпозіума па даследаванню і выкарыстанню торфу. Экспанаты выстаўкі выклікалі вялікую цікавасць у в'етнамскіх спецыялістаў: знайсці новае прымяненне торфу ў В'етнаме, запасы якога там перавышаюць, па ацэнках спецыялістаў, дзесяць мільярдаў тон, можа аказацца справай вельмі перспектыўнай. Да таго ж беларускія спецыялісты, даследаваўшы в'етнамскі торф, прыйшлі да высновы, што ён можа стаць добрай сыравінай для вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў, якія могуць выпускацца на беларускім абсталяванні. Прычым эффект прымянення гэтых угнаенняў ужо даказаны на практыцы. Старшы навуковы супрацоўнік Беларускага інстытута праблем выкарыстання прыродных

рэсурсаў В. Федарэнчык працягла час вёў назіранні за кававымі дрэвамі, падкормленымі такімі ўгнаеннямі. — Кававых зярнятаў на іх значна больш, чым на іншых, — гаворыць ён. — Угнаенні валодаюць высокай устойлівасцю да вымывання пажыўных элементаў. А гэта істотны фактар у кліматычных умовах В'етнама, дзе пастаянна ідуць дажджы. Акрамя таго, несумяшчальныя з нітратамі, не ўтрымліваюць і не садзейнічаюць іх назіпаванню ў глебе.

В'етнамскія спецыялісты разумеюць, што практыкі выкарыстання такога рэдкага прыроднага прадукта, якім з'яўляецца торф, у беларускім больш. На сустрэчах, сімпозіумах і ў ходзе сумесных распрацовак мы дзелімся з в'етнамскімі калегамі вопытам, каб яны не паўтарылі тых памылак, якія дапусцілі мы, нашчадна эксплуатауючы торф.

— Невычарпальных калодзежаў у прыродзе не існуе, — працягвае акадэмік І. Ліштван. — Торф — самы малады ў геалагічных адносінах цвёрды гаручы выкапень. Бела-

рускія вучоныя навучыліся здабываць з торфу каля сотні рэчываў і злучэнняў, з якімі звязана будучыня хіміі, мікрабіялогіі, фармакалогіі і іншых галін. Але мы ўстрымліваемся так інтэнсіўна эксплуатаваць торф, пакуль не ўзновім яго колькасць, каб захаваць прыродную раўнавагу. Перавагу сёння аддаём толькі стварэнню рэгулятараў росту раслін. Для гэтага ў нас і была створана ўстаноўка па вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў. Неўзабаве яна будзе пастаўлена аб'яднанню кававых прадпрыемстваў правінцы Даклак. Сумесна з в'етнамскімі бокам мы падпісалі дагавор аб далейшым сумесным супрацоўніцтве. Абгавораны ў гэтым дакуменце і перспектывы: у Аб'яднанне кававых прадпрыемстваў правінцы Даклак будучы накіраваны беларускія спецыялісты для ўзгаднення пытання аб аснашчэнні абсталяваннем ужо цэлага заводу па вытворчасці комплексных грануляваных угнаенняў.

Рыгор КОЛАБАЎ.

АЦЭНКІ Кастрычніцкай рэвалюцыі сёння вызначаюцца крайняй рознагалосціцай, палярнасцю і непрамірымасцю: ад «Кастрычнік — вялікі гістарычны выбар народа» да «Кастрычнік — трагічная памылка, стартавы пункт шляху, які прывёў краіну ў тупік». Адчувацца не хапае адзіна неабходнай заўсёды, а ў сучаснай выбуховай сітуацыі асабліва — аб'ектыўнай, узаважанай, усебаковай ацэнкі. Разнастайнасць думак у прынцыпе заканамерная — як адлюстраванне пазіцыі розных палітычных сіл грамадства, якое адмовілася ад штучнага адзінадушша, але яшчэ не набыло навыкаў паважлівых адносін да свайго мінулага.

У нейкай меры паўтараецца сітуацыя 20-х гадоў, калі на старонках друку, у вусных дыскусіях суседнічалі і спрачаліся паміж сабой розныя пункты гледжання на Кастрычнік — не толькі пераможцаў, але і пераможаных. Натуральна, што сцвярджаўся першы, дэрэчы, таксама зусім не адналінейна, дастаткова свабодна і аб'ектыўна. Не паўтарылася б толькі ў люстэркавым адбітку сітуацыя 30-х, калі да крайнасці дагматызаваны і скажоны сталінскай інтэрпрэтацыяй гэты пункт гледжання быў кананізаваны ў якасці адзінага, свяшчэннага і недатыкальнага. Закліканая ў такім выглядзе прыкрыць сабой сутнасць сталінскага контррэвалюцыйнага перавароту, яна з тым большым стараннем выстаўляла сталінскую практыку (таталітарнага рэжыму) за паслядоўнае ўвасабленне ідэй Кастрычніка, за сацыялізм. Прыём удаўся настолькі, што большасцю людзей і сёння сацыялізм атыясамліваецца з яго сталінскай мадэллю. Тут, уласна, падаплёка ўсплеску адмоўных ацэнак Кастрычніцкай рэвалюцыі. Хаця рэзак з тым, вольнаці нявольна (у каго як), семі гэтыя ацэнкі — зноў аднабаковасць, па тых жа сталінскіх шаблонах, толькі перавернутых. Каб дагэдзіць ужо іншым палітычным дактрынам і амбіцыям. Вольна ці нявольна яны выступаюць сродкам стварэння вобраза новага ворага, спосабам узбуджэння сацыяльнай незадаволенасці. Яны зноў шыкаваюць тэндэнцыю да разбурэння, прычым у пару, калі ўжо вырысоўваўся, хаця і з адставаннем, шлях стварэння — праз кардынальныя рэформы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. Успомніць мы толькі, што бескарысная справа — аддаваць анафеме рэвалюцыі, аб'яўляць іх «кахлівай змовай», «пераваротам кучкі азлобленых людзей», «зачыншчыкаў і падбурхторшчыкаў». Так ужо было (у адносінах хаця б да Вялікай французскай рэвалюцыі пасля рэстаўрацыі манархіі Бурбонаў). Было і засталася знакам антыгістарычнага, вузкапалітызаванага, неадольнага да мнагаметрага ўспрыняцця з'яў мыслення. Прайдзе час, улягуцца страсці — гэты лёс непаткае і ўсе аднамерныя, як усхваляльныя, так і знішчальныя ацэнкі Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Пасля таго — не значыць у выніку таго. Ніводна з рэвалюцый не дасягала цалкам і адразу сваіх мэт. Кастрычніцкая, бадай, менш за іншых. І яна, як іншая, шматбабачная. Традыцыя сталінскай трактоўкі Кастрычніцкай рэвалюцыі, не жывыя да гэтага часу, надавала ёй асобы статус, адводзіла асобае месца і роллю. Гэта не дазваляла бачыць яе агульна з іншымі рысы. І дазваляла раей нястрымна ўсхваляць і гераізаваць Кастрычнік, а цяпер дазваляе ганіць. Рэ-

валюцыя ж — заўсёды вельмі моцны сацыяльны выбух, стыхійны ўсплеск народнага гневу, бунт супраць абрыдлых парадкаў, якія адчуваюцца большасцю народа як варожыя для яго. Думаць, што невялікія радыкальныя партыі здольны выклікаць штучна, справакаваць такі выбух — памылка. Рэвалюцыя — заўсёды расплата за грахі мінулага, заўсёды нараджэнне папярэдняй эпохі. І таму — заўсёды прарыў з тупіка, пралом у глухую сцяну, якую па неразуменню і коснасці спрабуюць узвесці камандуючыя групы і класы на шляху перамен, на шляху прагрэсу. Яна — гераічны эпас і драма, трагедыя і вялікая надзея, боль і пакуты, але і свята прыгнечаных і абяздоленых.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ

І СВЯТА, І ДРАМА

Рэвалюцыі не паскарваюць увасабленне ўжо выспелых у глыбіні грамадскай думкі новых ідэалаў. Шлях сацыяльных рэформ, як сведчыць гісторыя, заўсёды больш кароткі, гладкі і, галоўнае, менш хваравіты, чым шлях, пракладзены сацыяльным выбухам, які разбурае не толькі струхлелыя структуры старога ладу, але і цалкам дзеяздольныя, патрэбныя, здаровыя, расколюе людское супольніцтва (аж да асобных сямей) на варожыя лагера, на «сваіх» і «чужых», надаюга пасяля ў сэрцах жорсткасць, нецярпімасць, нянавісць.

Пры ўсім пры гэтым у рэвалюцыяў працягваюць сябе гістарычныя сілы развіцця, якія ператварыліся ў разбуральныя выбуховыя з прычыны крайняе неспрыяльных умоў. Адна з асноўных — надзвычай высокі ўзровень канцэнтрацыі ўлады ў руках пануючага слоя, групы, адной асобы, гэта значыць таталітарызм дзяржаўнай сістэмы (абсалютысцкага ці алігархічнага тыпу — неістотна) і, значыць, надзвычай вялікі разрыў між узроўнямі жыцця гэтага слоя і большасці народа. Прызначэнне, падабенства і разам з тым гістарычнае апраўданне ўсіх рэвалюцый (пачынаючы з англійскай — XVII стагоддзе, французскай — XVIII стагоддзе і канчаючы трыма расійскімі) у тым, што яны, апрача расчыткі шляху фармацыйным зменам, мелі сваёй мэтай замену таталітарнай сістэмы ўлады сістэмай дэмакратычнай. Менавіта таталітарызм — прычына страты грамадствам дынамізму развіцця, што ў той жа момант патрабавала рэформ. І толькі іх прывал ушчыльную падводзіў да рэвалюцыі.

Адна з прычын правалу рэформ — слабасць здаровых сіл у кіруючых структурах грамадства, у недальнабачнасці, драхласці, тупасці сіл кансерватыўных, агрэсіўнасці правадыральных. Другая — у залішнім леварадыкалізме сіл рэвалюцыйных, якія лічаць за лепшае скальпель (нямірныя сродкі барацьбы), а не інтэнсіўную тэрапію (мірныя ненасільныя сродкі). Атакуемы з двух бакоў цэнтр — адзіны гарант рэформ — аказваецца зламаным. Левы і правы франты сыхо-

дзяцца ў лабавым сутыкненні. Настрой мас, змучаных цяжкім жыццём, якія зняверыліся ў рэформы — палавінчатых, што зацягнуліся і не даюць бачнага эфекту, — рэзка мяняецца на карысць рэвалюцыйных сіл. Сышлося. Сацыяльны дынаміт гатовы.

Крах рэформ — рэвалюцыя. Такая логіка вырашэння крызіснай сітуацыі, логіка палітычнай барацьбы, якая перарастае ў адкрытую. Большавікі ў перыяд ад лютага да кастрычніка 1917 года зразумелі гэтую логіку лепш за іншых, лепш за іншых пачулі голас пралетарскай вуліцы, голас сялянскай вёскі, голас народа, знямогага ад вайны. Леніну належаць словы: «Ці знайшоўся б на свеце хоць адзін дурань, які пайшоў бы на рэвалюцыю».

калі б улады змаглі своечасова ажыццявіць тыя рэформы, якія так патрэбны былі грамадству і народу, калі б сваёй палітыкай не давалі краіну да развалу, а народ да мякка цярпення.

Люты ўсіх выбух замешаны галоўным чынам на антысамадзяржаўных, антытаталітарных, антыпамешчыцкіх дзяржджах, кастрычніцкі — здэтановаў у асноўным на паралельны ўлады. Часовы ўрад вычарпаў да дна крэдыт даверу нават сярод тых, на каго абаліраўся. Як успамінаў Барыс Савінкаў, літаральна напярэдадні паўстання да яго прыйшла група афіцэраў.

— Падтрымліваць Керанскага не будзем, — заявілі яны.

— Панове, але ж тады прыйдуць большавікі.

— Няхай. Лепш большавікі, чым Сашка.

Люты і Кастрычнік — гэта цікавыя фазы аднаго працэсу. Кастрычніцкая рэвалюцыя была нацэлена на вырашэнне тых агульнадэмакратычных задач, якія аказаліся не па зубам Лютыскай. Яе цалкам сацыялістычны характар — яшчэ адзін міф сталінскай трактоўкі. Сацыялістычная па перспектыўных мэтах, не больш, але агульнадэмакратычная па канкрэтныму зместу вырашальных задач. Ці не таму і была яна самай бяскрыўнай. Аднак партыі, якія яе ўзначалілі (не толькі большавіцкая, але і саюзная ёй левазэраўская) не змаглі ўтрымаць лавіну стыхійнага бунту, стрымаць хвалю «кохласа», што вылілася на вуліцы, не змаглі знайсці формулу згоды са сваімі ўчарашнімі саюзнікамі і апанентамі-меншавікамі. І як вынік — не змаглі завяршыць рэвалюцыю нацыянальным прымірэннем бакоў, вярнуць ход падзей у рэчышча рэформ. У большавіцкай партыі запанавала тэндэнцыя падпарадкаваць учарашні саюзнік сваёй дактрыне, забраць іх пад «свой дах», нецярпімасць да любой апазіцыі (вечны грэх пераможцаў, упэўненых у абсалютнай праўдзівасці свайго бачання сітуацыі, сваіх уяўленняў аб мэтах руху і шляхах іх дасягнення). Праявілася і ўлас-

цівая ўсякай маладой уладзе безаглядная рашучасць у самасцвярдзэнні.

Але пры ацэнцы Кастрычніка варта помніць (і гэта таксама рыса ўсіх рэвалюцый), што спосаб дзеянняў, больш таго, характар і змест унутранага развіцця рэвалюцыйных сіл у многім, калі не рашаюча, вызначаецца спосабам дзеянняў сіл контррэвалюцыйных, звергнутых груп і класаў, ступенню іх гатоўнасці і здольнасці пайсці на кампраміс, адмовіцца ад былых прывілей, ступенню іх непрамірымасці, бязлітаснасцю і арганізаванасцю іх супраціўлення. Лідэры контррэвалюцыйных сіл пасля некалькіх месяцаў трыумфальнага шэсця Савецкай улады, адышоўшы ад шока і атрымаўшы падтрымку, маральную і матэрыяльную, межных дзяржаў, зрабілі стаўку выключна на сілу, на ўзброенае супраціўленне. Вынік канфрантацыі — трагедыя грамадзянскай вайны. Затым нэл — спроба вярнуцца на шлях разумных сацыяльных рэформ, пераходу да грамадзянскага міру і нацыянальнага прымірэння. І няўдача гэтай спробы, заменай якой стаў казарменны сацыялізм, таталітарны палітычны рэжым. Не закранаючы прычыны такога павароту (яны патрабуюць асобай гутаркі), адзначу толькі, што не ў рэвалюцыі яго вытокі. Наадварот, ён — разрыў з Кастрычнікам, з дэмакратыяй і сацыялізмам, але прыкрыты яго лозунгамі, яго ідэаламі, яго надзеямі. Не выпадкова перабудова пачалася пад флагам працягу Кастрычніка. Такі аб'ектыўна яе характар і сёння. А вось змест змяніўся. На першым часе працяг бачыўся як удаканальванне ўжо пабудаванага сацыялізму, цяпер стала ясна, што гэтым імем была названа нейкая іншая грамадская сістэма — той самы грубы камунізм, аб небяспецы якога папярэджаў Маркс, і які ёсць «толькі форма працяўлення гніюскай прыватнай уласнасці, што жадае зацвердзіць сябе ў якасці становчай супольнасці». Аднак на справе гэтая супольнасць, паводле Маркса, ёсць «толькі агульнасць працы і роўнасць заробатнай платы, якую выплачвае абшчына як усеагульны капіталіст». Атрымалася яшчэ горш: не абшчынай — дзяржавай у асобе яго чыноўнага апарату, яшчэ больш дакладна, вышэйшай чыноўнай эліты.

І вось гэтую сістэму мы цяпер спрабуем дэманціраваць. І не выпадкова сітуацыя ў краіне вельмі нагадвае перадкастрычніцкую. Але дай нам бог утрымацца на рубяжы сацыяльных рэформ. Цярпенне і цярдзімасць да сябе падобных, павага да гісторыі і апазіцыі, пошук згоды, міру, а не вайны, умацаванне сіл цэнтра — у гэтым нам дапамогуць. І яшчэ павага да гісторыі, да памяці мінулых пакаленняў, прымірэнне ў нашай памяці тых, хто палёг па абодва бакі барыкад. Гэта ж — людзі. Мёртвыя безбаронныя ад тэрору жытых. Устрымаемся ад нястрымнай пахвальбы адных і ганьбы — другіх. Не будзем ліхаманкава мяняць адны крайнія ацэнкі на супрацьлеглыя, мяняць адны даты і святы на іншыя, адмаўляцца ад адных традыцый у імя іншых. Бескарысна: час і жыццё ўсё вяртаюць на свае месцы, сцёртыя пісьмёны выступаюць на скрыжальных гісторыі. Гэта таксама ўрокі ўсіх рэвалюцый, Кастрычніцкай у тым ліку.

Аляксей СЦЯПАНАЎ.

НАЛЕЖАЦЬ НАШАЙ ГІСТОРЫІ

Ігнатоўскі меў усе падставы быць задаволеным. Задаволеным былі і ім. Кіраўніцтва рэспублікі аддавала належнае яго асабістаму ўкладу ў савецкае будаўніцтва, перш за ўсё ў сферы нацыянальнай культуры. Яго дзейнасць ацэньвалася як сведчанне прынцыповага служэння справе Камуністычнай партыі, як прыклад для тых, хто яшчэ вагаўся ў сваім выбары. Зыходзячы з гэтага, у лістападзе 1924 года ЦК КП(б)Б прыняў рашэнне адзначыць 20-гадовы юбілей «культурна-педагагічнай і рэвалюцыйнай дзейнасці» У. Ігнатоўскага, прымеркаваўшы яго да гадавіны ўтварэння БССР і правёўшы пад «лозунгам дасягненняў нацыянальнай палітыкі рабоча-сялянскай дзяржавы».

На кожным са сваіх галоўных напрамкаў палітыка беларусізацыі дала да канца 20-х гадоў свой плённы вынік. І на кожным з іх выразна прасочваецца асабісты ўклад У. Ігнатоўскага як кіраўніка і арганізатара, прычым не камандзіра-адміністра-стратара, а хутчэй, стратэга, У

ларусі. Імкненне да аб'яднання з БССР вызначала галоўны іх сэнс. Як член Бюро замежнай дапамогі, Ігнатоўскі падтрымліваў цесныя сувязі з актыўнымі дзеячамі эміграцыі, у тым ліку з былымі сваімі саратнікамі па БСГ і КПС-Р і таму добра ведаў пра змены ў палітычных пазіцыях эміграцыі. Для яго не было нечаканасцю рашэнне сходу членаў «ўрада і Рэды БНР», які адбыўся ў Берліне 12 кастрычніка 1925 года, аб спыненні барацьбы супраць Савецкай улады, роспуску «ўрада БНР», прызнанні Мінска «адзіным цэнтрам нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі». Больш таго, ёсць падставы меркаваць, што ў прыняцці такога рашэння Ігнатоўскаму належыць не апошняя роля. Давед да яго, як прастойнага чалавека, сумленнага палітыка, яго тлумачэнні сэнсу і мэты беларусізацыі дапамаглі многім з уплывовых радаўцаў пераадолець свае ваганні.

Гэтае рашэнне значна паспрыяла пашырэнню кантактаў канцы 1926 года са згоды

яе памылкі. Звычайная доля любога актыўнага дзеяча.

ПАД АГНЁМ
«НАВУКОВАЙ» КРЫТЫКІ

Дваццатыя гады былі для У. Ігнатоўскага надзвычай плённымі і ў творчым плане. Больш за 30 навуковых прац — такі вынік. Асноўныя з іх: «Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі» (1921), «Матывы лірыкі беларускага песняра М. Чарота» (1922), «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі» (пяць выданняў), «Беларусь» (чатыры выдання), «Гісторыя Беларусі ў XIX і ў пачатку XX стагоддзя» (тры выдання), «Каля магільна барацьбіта» (1927), «1863 год на Беларусі» (1930) і іншыя. Як навуковец-даследчык Усевалад Макаравіч вырастаў з выкладчыка. У аснову большасці яго кніг пакладзены курсы лекцый у Мінскім настаўніцкім інстытуце, у БДУ. Апошняя з іх, прысвечаная паўстанню 1863 года, — грунтоўная манарграфія, вяршыня яго творчасці. У сваёй сукупнасці працы

ка ў культурным будаўніцтве, як тэндэнцыя ставіць нацыянальна-культурныя вышэй класавыя, што выявілася ў імкненні «вырошчваць» нацыянальную форму культуры на шкоду яе пралетарскаму зместу. Выказванні ў адпаведным духу, хаця і ў прыглушаным тоне, мы знаходзем і ў выступленнях Ігнатоўскага. Гэта ж, як і ў Чарвякова, Жылуновіча. Яны яшчэ не бачылі, не адчувалі, што за небяспека паўстае за гэтай рэвалюцыйнай формулай, пад прыкрыццём якой, штучна распальваючы пажар ідэалагічнай барацьбы, прыхільнікі аўтарытарнага рэжыму хутка распачнуць фронтальную атаку на ўсіх напрамках палітыкі. Шмат аб чым не ведалі, аб многім не здагадваліся. Не паспелі разглядаць, зразумець. І таму такім нечаканым, паралізуючым іх волю да барацьбы стаў для іх наступны крок сталіністаў: нацыянал-дэмакратызм атакаваўся з нацыянал-фашызмам, з правым ухілам, аб'яўляўся варожай Савецкай уладзе ідэалогіяй і практыкай, контррэвалюцыйнай пlynню, якая мела на мэце рэстаўрацыю капіталізму ў БССР і адрыў яе ад СССР. Сацыяльнай базай нацыянал-дэмакратызму аб'яўлялася кулацтва. Гэта быў карэнны паворот у нацыянальнай палітыцы, які цалкам адмаўляў беларусізацыю і з няёмкай логікай патрабаваў адпаведных метадаў шальмавання, рэпрэсій. Пачыналі з камуністаў-кіраўнікоў, якія выйшлі з нацыянальна-вызваленчага руху, паступова пашыраючы кола абстрэлу.

Тое, што Ігнатоўскі не трапіў у лік самых першых, тлумачыцца яго аўтарытэтам, супраціўленнем сталінскаму курсу часткі інтэлігенцыі з партыйнага і савецкага кіраўніцтва. Стрымілівалі, наколькі маглі, змену палітыкі сакратар ЦК КП(б) Б Я. Гамарнік, старшыня АДПУ БССР Р. Піляр.

Не выпадкова вывады камісіі ЦК ВКП(б), якая ў маі-чэрвені 1929 года вывучала практыку вырашэння нацыянальнага пытання ў Беларусі (узначальваў камісію старшыня Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б) Украіны У. Затонскі, членамі з'яўляліся сакратар камісіі ЦК КП(б)У па ўкраінізацыі Тур і памочнік Зотонскага Кобленц), на пасяджэнні Бюро ЦК ВКП(б) 17 чэрвеня былі падвергнуты крытыцы. Асабліва ў той іх

якой прыдумваюць назву «Саюз вызвалення Беларусі» (СВБ).

Атака на У. Ігнатоўскага пачалася яшчэ да прыезду ў Беларусь К. Гей, але вельмі асцярожна, крытыкай яго навуковых поглядаў у рэчышчы дыскусіі аб характары паўстання 1863 года. Пэўны час дыскусія разгортвалася даволі спакойна, у рамках нармальнай навуковай спрэчкі. Але вось гісторык С. Агурскі ў выступленні на XII з'ездзе КП(б)Б усё зводзіць да палітыкі. Вульгарызуючы ацэнку паўстання, ён заявае яе з неабходнасцю барацьбы супраць апартунізму ў гістарычнай і даследчай рабоце, барацьбы з нацыяналізмам. Агурскі ў процілегласць Ігнатоўскаму ацэньваў паўстанне 1863 года як чыста дваранскае, буржуазнае з удзелам нязначнай колькасці заможнага сялянства, як паўстанне выключна за незалежнасць Польшчы. Ролю К. Каліноўскага як рэвалюцыйна-дэмакрата, як правадыра сялянства ў паўстанні, абаронцы яго інтарэсаў, як прадстаўніка беларускага народа ён наогул адмаўляў, заклікаў да барацьбы супраць ідэалізацыі Каліноўскага, за рэзурванне створанага аб ім міфа.

Адказваючы Агурскаму тут жа на з'ездзе, Ігнатоўскі падкрэсліў, што неправамоцна змешваць чыста навуковыя аспекты праблемы з палітычнымі, падмяняць навуковае абмеркаванне пытання аб характары паўстання (што да месца, напрыклад, на канферэнцыі гісторыкаў-марксістаў) палемікай на партыйным з'ездзе. Што да выказанага Агурскім погляду на паўстанне, то Усевалад Макаравіч пераканаўча раскрыў яго метадалагічную заганнасць. Бо сцвярджаць пра шляхецка-дваранскі характар руху 1863 года — значыць прызнаць яго рэтраградным, рэакцыйным рухам, і тады вынікае, што Мураўёў, задушывшы яго, зрабіў добрую справу. «Так што, — адзначаў Ігнатоўскі, — не зайздуйце... «левая» фраза вядзе да правільных вынікаў».

Выступленне Ігнатоўскага на XII з'ездзе КП(б)Б цікавае і ў больш шырокім значэнні: супярэчлівае, яно і ўхваляе агульнапалітычны курс, у тым ліку барацьбу з «правым» і «левым» ухіламі, і ў той жа час прасякнута трыумфальным прадчуваннем, перасцярогай небяспечных вынікаў змен у палітыцы. Прыездзеныя словы аб «ле-

ЛІХТАРЫК
ЖЫЦЦЯ
У. ІГНАТОЎСКАГА

ржысёра, які разам з усімі ў дыскусіі, сілай аўтарытэта, аргумента мог з дакладнасцю вызначыць бліжня і перспектывы задачы, падабраць творчых, самастойных працаўнікоў, аб'яднаць іх у калектыве, размеркаваць па іх здольнасці і прыхільнасцях абавязкі, скіраваць намаганні. Вось найбольш значны канкрэтны вынікі гэтай работы. Вучонымі інстытута беларускай культуры, адпаведных кафедр БДУ былі падрыхтаваны і выдадзены тэрміналагічны слоўнік па асноўных галінах навукі, распрацоўкі па лексіцы і граматыцы беларускай мовы, дапаможнікі для школ, тэхнікумаў, інстытутаў. Гэта ж, як і шэраг прац па актуальных праблемах гісторыі, грамадзянскай думкі і эканомікі Беларусі. Шырокае развіццё атрымалі краязнаўчыя арганізацыі (больш за 10 тысяч членаў, уласны часопіс «Наш край»). На беларускую мову навучання было пераведзена да 80 працэнтаў школ, значная частка тэхнікумаў і вучылішчаў. Разам з тым адкрываліся школы з роднай мовай выкладання для прадстаўнікоў іншых нацыянальнасцей (да 1928 года выкладанне ў школах вялося на Беларусі на васьмі нацыянальных мовах, руская і беларуская ва ўсіх навучальных установах вывучаліся абавязкова). Пашырылася выданне часопісаў, газет, кніг на беларускай мове і адначасова — на рускай, яўрэйскай, польскай. За тры гады на беларускую мову было пераведзена справядства партыйных, дзяржаўных і грамадскіх арганізацый, пачынаючы з ЦК КП(б)Б, ЦВК і Саўнаркома. Значна ўзрасла доля беларускай у партыйных і дзяржаўных органах (з 20-30 працэнтаў да 50-60 працэнтаў).

Значны ўплыў аказала беларусізацыя і на палітычныя настроі беларускай эміграцыі, працоўных мас у Заходняй Бе-

ЦК КП(б)Б Інбелкульт арганізаваў навуковую канферэнцыю з запрашэннем прадстаўнікоў беларускай эміграцыі і замежных вучоных. Ігнатоўскі ўвайшоў у створаную Цэнтральным Камітэтам камісію па падрыхтоўцы канферэнцыі, выступіў на ёй з дакладам. Магчыма, на ўласныя вочы пераканаўца ў рэальнасці вынікаў палітыкі беларусізацыі, гутаркі з Чарвяковым, Ігнатоўскім, Жылуновічам, іншымі дзяржаўнымі і культурнымі дзеячамі дапамаглі многім з прадстаўнікоў заходне-беларускага нацыянальнага руху прыняць запрашэнне Савецкага ўрада пераехаць у БССР. У 1927 годзе вярнулася большасць з членаў былой Рэды БНР, у тым ліку В. Ластоўскі, А. Цайкевіч.

Зразумела, што ідэалізаваць ход і вынікі палітыкі беларусізацыі не варта. Як і наогул 20-я гады. Эканамічныя і сацыяльна-палітычныя супярэчнасці гэтага перыяду аб'ектыўна былі даволі вострымі. Прагрэсіўнае развіццё краіны па шляху нэпа — гэта рэальнасць, як і дэмакратызацыя грамадска-палітычнага жыцця. Але ж рэальнасцю было і паступовае разрастанне, узмацненне, асабліва пасля смерці У. І. Леніна, элементаў адміністрацыйна-каманднай сістэмы.

Не даводзіцца здзіўляцца, што ў такіх супярэчлівых абставінах шырока і дэмакратычная палітыка беларусізацыі набыла ў нечым (парадокс часу) тыя ж адміністрацыйныя грахі. Асноўныя з іх: тэндэнцыя на фарсіраванне яе тэмпаў, залішні ўпор на дырэктыўныя, нават прымушова метады, замест раслуначэння, пераканання. Але пакуль перавага была на баку здаровых сіл партыі, творчай інтэлігенцыі, працэс беларусізацыі ў цэлым паспяхова развіваўся, хібы і перакосы пераадоляваліся.

Зразумела, што, прымаючы непасрэды ўдзел у выпрацоўцы і рэалізацыі гэтай палітыкі, У. Ігнатоўскі нес сваю долю адказнасці і за поспехі яе, і за

Усевалада Макаравіча ці не ўпершыню давалі сістэматызаваны выклад гісторыі Беларусі.

Заклаўшы краёвавольныя камяні ў падмурак беларускай гістарычнай навукі, яны адкрылі беларусам іх багатую і гераічную гісторыю, паказалі ім, што яны — народ глыбінных, з сёвай дэўніны каранёў, а не безназоўнае насельніцтва. На кнігах Усевалада Макаравіча выхоўвалася не адно пакаленне школьнікаў і студэнтаў. Безумоўна не бездакорныя, не беспамысловыя, але сапраўды творчыя, адметныя неардынарнасцю думак і вывадаў, напісаныя па-мастацку выразным стылем, сакавітай мовай, асноўныя з іх не страцілі свайго значэння і па сённяшні дзень. Прычым не толькі гістарыяграфічнае, але і адукацыйнае, асветніцкае. Гэта асабліва добра бачна цяпер, калі адкрылася, колькі скажэнняў перацярапела наша гісторыя ў цісках сталінскай апалагетыкі, колькі награвашчана на яе старонках ілжы, фальсіфікацыі, колькі сцёрта падзей і імёнаў.

Падрабязны аналіз творчай спадчыны Ігнатоўскага — справа не аднаго даследавання і не для аднаго даследчыка. У кантэксце ж нашага артыкула перш за ўсё важна адзначыць, што навуковыя погляды Усевалада Макаравіча да 1929 года крытыцы не падвяргаліся. Дакладней, крытычныя заўвагі не выходзілі за рамкі нармальнага навуковага абмеркавання. Працы яго ацэньваліся як «першы марксісцкі курс беларускай гісторыі». Не ставілася пад сумненне і яго практычная дзейнасць. Хаця ўжо накатвалася на ўскі Беларусі навала сталінскай калектывізацыі і ва унісон з ёю ў гарадах набірала моц кампанія па выкрыццю так званых нацыянал-дэмакратызму.

Што за сэнс укладваўся ў гэты тэрмін? Першапачаткова ён разглядаўся як правая небяспе-

частцы, дзе сцвярджалася няўнасць шырокай і моцнай плыні беларускага нацыянал-дэмакратызму ў рэспубліцы, слабае вядзенне барацьбы з ім.

У хуткім часе і Гамарніка, і Піяра адклікаюць з Беларусі. Спешна, нават без запыту, якая будзе знойдзена толькі праз два месяцы: 3 студзеня 1930 года першым сакратаром ЦК КП(б)Б стане непрыкметны раней апаратны работнік з Масквы К. Гей, начальнікам АДПУ — Г. Рапапорт. Шэрыя асобы, які аказаліся старанымі выканаўцамі чужой волі, праваднікамі новага курсу, апантанымі выканаўцамі ўскладзенай на іх задачы па выяўленню і разгрому «контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыі»,

вай» фразе — не выпадковыя. Менавіта небяспека левага рэвалюцыйна-дэмакратызму — рэфрэн, асноўная ідэя выступлення. Раскрыўшы ленынскія палажэнні аб магчымых сумных выніках «нязначнай» на першы погляд памылкі ў тэорыі і падкрэсліўшы, што трацізм, пачаўшыся з тэорыі, перарос у контррэвалюцыйную практыку, Ігнатоўскі падкрэсліў: «А ў нас у момант барацьбы з ухіламі — на «левых» і асабліва на «правых» уся маленькая памылка ў тэорыі можа прывесці да вельмі кепскіх вынікаў».

Іларыён ІГНАЦЕНКА,
Аляксей КАРОЛЬ.

НА ЗДЫМКУ: У. ІГНАТОЎСКІ
з жонкай і сынамі.

РУБЛЬ В НОВОЙ СИСТЕМЕ ВАЛЮТНЫХ КУРСОВ

КОГДА НАСТУПИТ ИСЦЕЛЕНИЕ?

Процесс перехода к рынку начинает распространяться и на внешне-экономическую сферу. С 1 ноября введена новая, четырехзвенная система курсов советского рубля к иностранным валютам. Она складывается из официального (ныне примерно 0,62 рубля за доллар США), коммерческого (1,8 рубля за доллар), специального (около 6,2 рубля) курсов, а также цены иностранной валюты, формирующейся в рамках валютных аукционов (ныне примерно 25 рублей за доллар США).

Официальный курс рубля существовал и ранее. Его база — стоимостное сравнение всех элементов валового национального продукта СССР и других государств. Однако, рассчитанная много лет назад, она устарела, воспроизводит все диспропорции отечественных цен по сравнению с мировыми. К тому же все эти годы официальный курс корректировался только односторонне в зависимости от колебаний курсов противостоящих рублю иностранных валют при иллюзорной попытке «стабильности» его стоимости внутри страны. Такой курс, вполне понятно, не годился для международных расчетов.

В ходе валютной реформы официальный курс был признан устаревшим. Однако специалисты настояли на его сохранении для целей международных экономических сопоставлений, а также потому что часть долгов развивающихся стран СССР выражена в рублях. То есть официальная девальвация рубля означала бы обесценивание этой задолженности примерно на 18 миллиардов рублей.

Вместо такой девальвации решено ввести самостоятельный коммерческий курс рубля, специально рассчитанный для применения во внешне-экономических связях СССР. За его базу взяты уже не все элементы ВВП, а лишь сравнительная стоимость «корзинки» товаров и услуг, обрабатываемых во внешней торговле СССР в новых отечественных (по ценникам Госкомцен 1989 года) и мировых ценах. Полученное значение этого курса в 1,8 рубля за доллар сближает эти две категории цен, позволяет отказаться от дифференцированных валютных коэффициентов. Увеличение рублевой выручки предприятий за экспорт позволяет вести к минимуму его субсидирования.

При проведении расчетов коммерческого курса были мнения как в пользу уменьшения, так и увеличения значения 1,8. Однако при его уровне в 1,5-1,6 нерентабельным оказывается экспорт примерно 20 процентов продукции советского машиностроения. При уровне более 1,8 курс становится затратным, покрывающим любые издержки экспортеров, а удорожание импорта в таких размерах начинало бы генерировать дополнительную инфляцию.

Сохраняется на перспективу и специальный (туристический) курс, предназначенный для обслуживания не-торговых операций советских и иностранных граждан (зарубежные поездки, наследство и т. п.). Он рас-

считан на базе оценки чисто потребительской «корзинки» товаров и услуг в отечественных и мировых ценах и призван сделать для иностранных граждан более привлекательным законный обмен их валюты на рубли в ущерб «черному рынку».

Наконец, со становлением в стране внутреннего валютного рынка (аукционы, биржи) на них будет формироваться рыночная цена иностранной валюты, складывающаяся на базе соотношения спроса и предложения валюты и рублей на данном аукционе. Такая форма торговли валютой раздвинет рамки валютной окупаемости операций предприятий и организаций, обеспечит доступ к валюте для тех, кто ее не имеет. К аукционам допускаются совместные предприятия, а на следующих этапах развития валютного рынка — также и иностранные и советские граждане.

Разумеется, данная система несовершенна, она может быть только переходной. Не очень выгодно выглядит страна с множественностью валютных курсов и в международном плане. Однако в систему валютных курсов встроены и механизмы дальнейшего совершенствования. Во-первых, официальный, коммерческий и специальный курсы будут регулярно корректироваться Госбанком СССР на базе динамики курсов иностранных валют и (в отличие от прошлой практики) ситуации в советской экономике. Это сделает такие курсы, по существу, «плавающими», гибко реагирующими на реалии рынка. Во-вторых, эти курсы будут постепенно сближаться, причем первыми исчезнут официальный и специальный курсы, а коммерческий станет основным. Наконец, после достижения обратимости рубля у него останется един-единственный курс, регулируемый рынком. Это окончательно откроет нашей стране дорогу в мировые финансы, в Международный валютный фонд.

Главное объективное препятствие на этом пути — нынешнее кризисное состояние народного хозяйства, финансовая разбалансированность. Субъективным препятствием являются экономически некомпетентные попытки создания «региональных валют», невежественные рассуждения о необходимости немедленного введения конвертируемости рубля. Нужно отдавать себе отчет, что, будучи большим внутри страны, рубль не может быть здоровым в международных расчетах. Обратимость сегодня означала бы катастрофически низкий обменный курс советской валюты. Он, возможно, устроил бы тех, кто стремится «отмыть» свои рубли в валюту по любой цене. Но ввиду многократного удорожания импорта, он остановил бы предприятия, работающие на импортном сырье и компонентах. Для населения же такая «обратимость» имела бы эффект драконовской денежной реформы за его счет.

Иван ИВАНОВ,
заместитель председателя Государственной внешнеэкономической комиссии Совета Министров СССР,
доктор экономических наук.

ПОСЛЕ ЯДЕРНОГО ВЗРЫВА НА НОВОЙ ЗЕМЛЕ

Проведенный 24 октября ядерный взрыв на полигоне Северном на Новой Земле завершил годичную паузу в советских атомных испытаниях. Решение по этому вопросу не было легким делом для правительства. Формально его трудно упрекнуть в нарушении каких бы то ни было обязательств и обещаний, поскольку в отличие от одностороннего ядерного моратория СССР 1985—1987 годов сроки официального перерыва в испытаниях никто официально не устанавливал и не объявлял. Вместе с тем советские ядерщики, а с ними и правительство оказались в весьма затруднительном положении в результате беспрецедентной борьбы, развернувшейся против ядерных испытаний, критики процедуры их проведения в прошлые годы. Общественность, и в первую очередь население, проживающее вблизи Семипалатинского полигона, решительно выступила за обеспечение более на-

В США решение проблемы полного прекращения ядерных испытаний нередко оговаривают рядом условий. В их числе называют необходимость глубокого сокращения ядерных вооружений, существенное повышение возможностей проверки, расширение мер доверия, большую сбалансированность в обычных вооружениях. Окончание «холодной войны», улучшение отношений между СССР и США позволили в последнее время значительно продвинуться вперед по этим направлениям. Об этом, в частности, свидетельствует недавняя ратификация двух давних договоров, касающихся ограничения подземных испытаний ядерного оружия и подземных ядерных взрывов в мирных целях.

Однако пока полемика между участниками антиядерного движения и испытателями ядерных устройств оставляет двойственное впечатление. С одной стороны, безусловно полезно само по-

ВЫЗОВ ИЛИ НЕОБХОДИМОСТЬ

дежной защиты здоровья людей, фауны и флоры от возможных вредных последствий ядерных взрывов, а по большому счету и за их полное прекращение.

В ответ на эти требования центральное правительство еще в начале года разработало проект, предусматривающий постепенный перенос испытаний с Семипалатинского полигона на Новую Землю. Эксперименты там стоят дорожке, но сам район безлюден и достаточно удален от густонаселенных мест. В проекте оговариваются природоохранные, социально-экономические и другие гарантии. Однако рассмотрение данного документа в Верховном Совете СССР затянулось на многие месяцы, к явному неудовольствию испытателей. В конце концов им, по всей видимости, удалось добиться согласия на проведение испытаний до обсуждения указанного проекта депутатами. Случилось то, что обычно случается в таких ситуациях. Интересы безопасности взяли верх над опасениями вновь попасть под огонь критики.

И все-таки почему мы сегодня не можем обойтись без ядерных испытаний? Нет спору, идеальным вариантом можно было бы считать закрытие всех ядерных полигонов, полное прекращение ядерных испытаний. Но не принесший успеха односторонний советский мораторий 1985—1987 годов показал, что на пути полного их прекращения стоят объективные, не зависящие только от доброй воли и желания СССР причины. Психология эпохи «холодной войны» труднее всего изгоняется из ядерной области. Мы видим, что у представителей ВПК СССР и США нет более весомых оправданий, чем ссылки на военные приготовления оппонента, и здесь есть доля истины. Но есть и другое оправдание. Техника, по мнению специалистов, является самым убедительным аргументом в пользу продолжения испытаний. Речь идет о необходимости так называемых «проверочных» взрывов, без которых, как утверждается, невозможно содержать в безопасности остающиеся на данный момент запасы ядерного оружия.

вышение внимания к безопасности ядерных испытаний. Сейчас и те и другие в известной степени сошлись на том, что в прошлом она обеспечивалась, мягко говоря, не лучшим образом, а излишняя секретность и запрет на обсуждение темы медицинского и экологического контроля были одной из главных причин этого. Все согласны и с тем, что местное население вправе рассчитывать на получение различного рода компенсаций за риск. Хотя уровень нынешней гласности и объективности информации, предоставляемой ведомствами, по-прежнему вызывает немало споров, испытатели, кажется, теперь лучше поняли, что открытость всего того, что связано с защитой местного населения и природы, выгодна им самим. Есть надежда, что со временем она станет максимальной, включая, при необходимости, привлечение к контролю представителей международных организаций.

С другой стороны, споры еще раз выявили почти полную неприспособленность людей в стратегии ядерной безопасности, низкий уровень гласности и открытости в постановке тех или иных жизненно важных проблем. Похоже, что советские ядерщики теперь, что называется, на собственном опыте убедились, к чему ведет подмена фактов антиядерными пропагандистскими штампами. В отличие от времен «холодной войны» сегодня в глазах большинства населения ядерное оружие представляется «абсолютным злом» независимо от национальной прописки.

Поэтому один из главных уроков, которые стоит извлечь из конфликтной ситуации, сложившейся вокруг полигонов, как представляется, очень прост: правительство должно уважать своих граждан и заботиться о них, даже когда оно стоит перед задачей обеспечения безопасности страны. Сегодня очень важно — для всего общества и для армии — дать людям поверить, что они уже никогда больше не будут в роли безгласных и униженных статистов любой, в том числе и ядерной, политики.

Игорь ВОЛОЖАНИН.

ФАКТ И КОММЕНТАРИЙ

ЧЕРНОБЫЛЬ: ВБЛИЗИ РЕАКТОРА

Сейчас в пятнадцати селах зоны (относительно самых чистых по радиоактивному загрязнению) проживает более 1200 человек.

Объездив эти села, поговорив с десятками людей, я понял, что возвратила их в зону невозможность наладить жизнь в тех краях, куда направили их эвакуационные комиссии, а точнее, социальная незащищенность переселенцев, неустойчивость труда и быта, непродуманная переселенческая политика. Дома для них строились в спешке. Нарушалась элементарная технологическая дисциплина. В результате — сырые комнаты,

вода в подвалах, протекающие крыши. Конечно, были и отлично построенные поселки, но их мало. У некоторых людей возникли проблемы с устройством на работу, со школами для детей, с медицинским обслуживанием. Что-либо изменить, решить самостоятельно они были не в силах.

Сейчас зона продолжает пополняться новыми жителями. Повезло тем, кто смог поселиться в своих старых жилищах в районном городке Чернобыле. В нем работает несколько магазинов и медицинский пункт.

Куда сложнее ситуация в тех пятнадцати селах, где обитают

«самоселы». Электричество там отключено. Нет, естественно, ни почтовой связи, ни магазинов, ни медицинского обслуживания. Правда, в последние годы власти пошли на уступки. Раз в неделю в села приезжает автолавка. Специально оборудованный грузовик привозит соль, спички, хлеб, муку. По талонам выдают сахар. «Самоселы» ведут примитивный, как при первобытнообщинном строе, натуральный образ жизни. Сообща, сеют, сообща убирают, сообща читают случайно попавшие газету или журнал.

Опасна ли там радиационная обстановка? В тех селах, куда возвратились «самоселы», по-

жалуй, нет. На сельских улицах и на территории усадеб загрязненность цезием обычно не превышает 10 кюри на квадратный километр (для сравнения: средняя загрязненность цезием Киева — 0,7 кюри на квадратный километр). Загрязненность этих сел стронцием не превышает 5 кюри на квадратный километр, плутонием — 0,2 кюри. Однако радионуклиды во время аварии выпадали пятнами, и рядом с селами могут оказаться пятна с уровнем радиации во многие десятки и даже сотни кюри на квадратный километр. И вполне вероятно, что те грибы, ягоды, которые крестьяне, несмотря на все предупреждения, собирают в лесах, опасны для здоровья, тем более что дозиметров, по которым они могли бы определить загрязненность продуктов радиацией, у них нет.

Виталий РОМАНОВ.

Через 37 часов после взрыва реактора на Чернобыльской АЭС началась эвакуация населения города Припяти, находящегося в трех километрах от атомной станции. Пять дней спустя начался вывоз в безопасные регионы крестьян из населенных пунктов, расположенных в зоне вокруг АЭС радиусом около тридцати километров. Эту мертвую зону, внутри которой имеются пятна радиоактивности с повышенным во многие сотни кюри уровнем радиации, обнесли колючей проволокой.

Осенью 1986 года в зоне, в мертвых селах среди сосновых лесов, появились первые жители из числа эвакуированных. Делая подкобы под проволочные заграждения, они упорно старались вернуться в родные хаты.

ДАПАМОГІ ЧАКАЮЦЬ... ІКОНЫ

Вучоныя і мастакі, гісторыкі і пісьменнікі, шматлікія аматары даўніны і народнай творчасці прыязджалі ў раённы цэнтр Ветка з адзіным жаданнем — абавязкова наведаць Дзяржаўны музей народнай творчасці. Кераміка, разьба па дрэву, вышывка, пляценне з ланы — сотні унікальных твораў вядомых і невядомых майстроў не забыты дзякуючы шматгадовай падзвіжніцкай дзейнасці былога дырэктара музея Фёдара Шклярава і яго калег.

Але галоўнае — іконы і старадаўнія кнігі. У Веткаўскім дзяржаўным музеі было 200 рэдкіх экзэмпляраў, у ліку якіх адзінае ў рэспубліцы поўнае выданне «Апостала» Івана Фёдарова (1574 год) і «Тэтраевангелле» — рукапісная кніга, датуемая XVI стагоддзем. Паменшала цяпер прыезджых у гарадок, дзе вітае змрочны цень Чарнобыля. Ды і мясцовыя — хто маладзейшы і больш прадпрымальны — паехалі ўжо на новае месца жыхарства. Пакуль у няведанні свайго далейшага лёсу і калектыў музея. На сценах залаў — задумлівыя лікі ікон. У ванах святых, здаецца, застылі боль і пытанне: «Ці зберажом для нашчадкаў тое, што праз мноства выпрабаванняў данеслі да нас дзяды і прадзеды!»

У. ШУБА.

НА ЗДЫМКАХ: такі ўзровень радыяцыі каля Веткаўскага музея народнай творчасці; аб высокім майстэрстве мясцовых майстроў сведчыць шыты бісерам і жэмчугам аклад іконы Багародзіцы Казанскай XIX стагоддзя; «А што далей!» — гэта трывожнае пытанне нібыта прысутнічае ў залах музея.

Фота У. МЯЖЭВІЧА.

3 НОВЫХ ВЕРШАЎ

Сяргей ПАНІЗНІК

ПЕРЫЯД
ПАЎРАСПАДУ

З пажарным німбама беларусы...
За намі палаўцы і прусы.
І з намі — у вяках — было:
то кожны трэці, то чацвёрты
не па сваёй ахвоце мёртвы.
І зноў з чарнобыльскім
прымусам
у пекла ўсіх нас павяло.

Добрахвотна (!) выміраем.
І будзе Стронцый нашым раем.
Які эле-мен-тар-ны шляхі!
Хто нацыі знішчае мову —
не ўберажэцца я напалову.

Правадыроў зашкаліў страх.
І там, дзе продкі жалі жыта,—
ўсё радыяцыйнай прашыта,
начальніцкі прабіты трон.
І дыхае атрутнай Зонай
цзковец, дзядзька парасонны...
Па-рознаму жыццё пражыта,
але адзін над імі звон.
Адна інструкцыя — на скоп.

Ніна ЗАГОРСКАЯ

Глухая ноч,
І выстылы перон.
Глухая ноч.
Гукнуў гудок спрасоння.
Куды ён, поезд долі,
Адшоў!!
Глухая ноч —
Прысуд! Праклён! Пагоня!!

Па стыках рэк гаваркіх —
Вагоны-коні...
Звіняць-пастукаюць
Падковы-колы,
Ці перагукваюцца лёсы
І вякі!

Сабою вынішчыла ўсё
Сляпяя бліскавіца.
Быў хлеб і кветкі.
Усё было.
Цяпер — пустэча,
Шэры пыл курыцца...
Але я маю лапічак зямлі,
Каб зноў праз час тут кветкі
расцівілі,
Каб саўладаць з маланкаю
І громам
У свеце дарагім і невядомым.

АДВЕЧНЫЯ ПЕСНІ

НАТАТКІ ПРА СІБІРСКУЮ ФАЛЬКЛОРНУЮ
ЭКСПЕДЫЦЫЮ ПА СЛЯДАХ БЕЛАРУСКІХ
ПЕРАСЯЛЕНЦАЎ

«Дзень добры, мае родныя, дзень добры, мае далёкія! Вітаю вас, качачка ды качар, якія прыляцелі на нашу далёкую Поўнач, у Сібір, і перадалі мне шмат радасці з роднага Моталя, ад нашых крэўных. Пажылі і паляцелі ў свой квітнеючы край, пазнаўшы сібінскае жыццё. Гэта асабліва нашы пакуты 1909 года — тайга, непразлыныя лясы». Чытаю радкі ліста, а перад вачыма зноў і зноў паўстаюць прасторы Сібіры, якія сталі блізкімі, людзі, якіх мы шукалі як даўно страчаных сваякоў. І яшчэ — сібінскі лад пісьма і беларускі сум, да болю вострая памяць пра сваё Палессе. Экспедыцыя раскрыла старонкі жыцця людзей, якія 80 гадоў назад пакінулі палескую вёску Моталь і аселі на новым месцы — у Сібіры, у вёсцы Караленка Омскай вобласці.

Што ж прымусіла гэтых людзей адарвацца ад родных мясцін і кінуцца ў незнаёмае? Няпроста жылося ім у тыя часы ў роднай вёсцы. Беззямелле, прыгнёт памешчыкаў. А жаданне працаваць, калі рукі твае, моцныя і клапатлівыя, цягнуцца да зямлі-маці, — надзвычайнае. Здаецца, усё б зрабіў, не даволіў бы пакутаваць сям'ю, родным. А скарыцца, іці працаваць на пана ў суседнюю вёску мотальцы не жадалі. «Памятаю, я маленькая была, — расказвае Кацярына Васільеўна Цусман (дзявочае прозвішча Стасевіч), — у дзевятым годзе мне было пяць. Наўкол Моталя, дзе мы з бацькамі жылі, былі памешчыкі. Пайсці з сваёй вёскай значыла трапіць да іх. Дый куды было ісці: зямлі мала, адно толькі вузкія палоскі. А ў тыя часы мужыкі часта ездзілі ў заробкі ў розныя месцы. Сказалі, што хораша і прасторна ў Сібіры. Вось прывезлі нас бацькі туды. Ой-эй! Тайга навокал! Пакарчавалі дрэвы, пабудаваліся, нарабілі мала-тарняў ды і сталі жыць».

Прыехаўшы ў сібінскую вёску, знаёмішся з людзьмі. Яны глядзяць на цябе, спазнаюць, прывыкаюць і ўжо толькі пасля гэтага давяраюць.

Фотаздымак Івана Сяргеевіча Міховіча паказалі ягоныя сваякі ў Моталі. З якім гонарам і любоўю сказала пра яго ўнучка: «А вось гэта наш дзед Іван!» На фотаздымку сярод сваякоў сівалосы, у чорнай касаваротцы сталага веку мужчына.

І вось першая сустрэча ў Караленцы. Прышлі пад вечар. Дзверы адчыніла прывабная жанчына, апранутая акуратна і нават фасоніста. Як аказалася, жонка Івана Сяргеевіча, якую гаспадар з вялікай павагай называў Таццянай Сцяпанунай. Я паведаміла, што прывезла прывітанне з Моталя. І з першай жа хвіліны сустрэчы і для нас зрабіўся бясконда родным чалавекам дзед Іван. Просты ў гутарцы, ён расказаў шмат важнага і істотнага пра жыццё караленцаў з Моталя.

Як даўно гэта было... Тысячы сямей з розных куткоў Расіі перасяляліся ў тыя гады на сібінскую зямлю. «Лебедзь ляціць на Поўнач, — пачынае апавядаць Іван Сяргеевіч. — Так нашыя дзяды казалі. У Беларусі ў той час было шмат хутароў, на іх ішлі жыць многія. Але ў нашым Моталі зямлі купіць не было дзе. Паслалі нашы бацькі хадакоў у Сібір. Мой дзядзька, Каленік Міховіч, таксама быў з хадакамі. Прыехаў паглядзець: калі вадой не залівае — значыць,

жыць можна. На месцы вёскі тады быў урман — гэта псібірску значыць лес. І называлася гэтая мясціна Залаты Яр. Паводле паданняў, тут у дзікай гусі знайшлі залацінку. Месца спадабалася, зямлі шмат, прывольна. «Слухай, Васіль! Ды колькі зямлі, колькі лесу!» — радаліся хадакі. А лес тады сапраўды ў неба глядзеў, гадоў пяцьсот таму лесу было! Вось мы і прыехалі.

Зямлі далі гаспадарам па 36 гектараў. Нарабілі спачатку буданоў замест хат, пасля — хацінак. Будаваліся да 1913 года. Я сваю хату ў 1926 годзе паставіў. Карчаваль дрэвы было цяжка. Сем'і нашы жылі пакуль за Уем, так рэчка наша называецца. Чаму? Мясцовыя дзяды казалі, што Ярмач гнаў татараў, і калі тыя дабеглі да рэчкі і кінуліся ў ваду (а яна была вельмі халодная), дык крыкнулі: «Уй!», што па-нашаму «Вой!» значыць.

У 30-я гады быў створаны калгас. Назвалі яго «Беларос», першым старшынёй стаў мой родны брат Міховіч Рыгор. Брыгадзірамі прызначылі мяне і Барыяна Рыгора. У калгасе зажалі па-новаму. Набылі сем кароў і стварылі ферму. Першай даяркай, як памятаю, была Кацярына Чыж, таксама з Беларусі, толькі з іншага раёна, Бярозаўскага. Калгас мацнеў. Завялі авечак, птушак, з'явілася свінаферма. Зажылі няблага, ды вайна многае разбурыла. З пяцідзсяці мужчын дадому не вярнуліся трыццаць тры. Так, час быў няпросты, пакуль мы, беларусы, не абвыкліся на новым месцы. Зімы былі вельмі жорсткія і гады цяжкія».

Ды гэтыя моцныя людзі перамаглі. Разам з асваеннем сібінскай зямлі мацнела ў іх сэрцах і пачуццё новай радзімы, дзе яны працвалі, дапамагаючы адзін аднаму.

І вось цяпер строгія, дытоўныя дамы вёскі Караленка гавораць пра тое, што тут жывуць сапраўдныя сібінкі. Арнамент з елачак, які ўпрыгожвае платы, нібы злучае іх з прыродай. Чалавек і прырода тут — паняцці непарыўныя. Але ж зашчэпкі на вяснічках — мотальскія!

Восемдзесят гадоў — дастатковы тэрмін, каб пусціць карані на новай радзіме. І разам з тым гэта дастатковы тэрмін, каб адчуць жывую векавую сілу старых каранёў, якія па-ранейшаму звязваюць беларускіх сібінцаў з радзімай продкаў. І ва ўсім — у рабоце, побыце, песні — мы бачылі нашых мотальскіх беларусаў сібінцамі і адначасова нашых караленкаўскіх сібінцаў беларусамі.

Маталенкі здаўна славіліся сваім рукадзеллем. Якія прыгожыя ручнікі можна і сёння адшукаць у куфарках гэтых майстроў! Сібір запатрабавала новага ўмення — вязаць цёплыя і лёгкія пушыстыя шапачкі. А ў канцы зімы ў кожным доме з'яўляюцца рознакаляровыя тнаныя дарожкі, і кожная гаспадыня робіць іх па-свойму. Адна тчэ шэранькія, някідкія, але па-свойму прывабныя. Другая ж такія колеры пусціць, нібы ўсіх павесяліць імі жадае. Зайшла ў хату Веры Віктараўны Чыж і ўбачыла акуратна пасланых ходнікі.

І няхай гэтая старонка сёння ўжо і не такая чужая, хваляванне людзей пры думцы аб першай, далёкай радзіме застаецца ранейшае — гэткае ж «векавечнае», згодна вызначэнню матален-сібінцаў, як і «песні свайго краю».

Людміла ГАРНОЎСКАЯ.

Ужо ў IX стагоддзі, як бачым, імперскі экспансіянізм грунтаваўся на крывавым прымусе, пра што сведчаць ужытыя летапісцам словы ў апавяданні пра падпарадкаванне драўляна: «пайшоў ваяваць», «прымучышы іх». Гэтак была накледазена даніна Алегам і на іншыя ўсходнеславянскія народы, на радзімічаў у 885 годзе, напрыклад, а годам раней ён «перамог севажан і наклаў на іх даніну». Сувязь з Кіевам абмяжоўвалася штогадовай данінай і ўдзелам у некаторых паходах, што, па трапнаму вызначэнню акадэміка Б. Рыбакова, «ні ў якім разе не можа быць вытлумачана як палітычнае панаванне... Наадварот, яна (даніна) прадугледжвае наяўнасць мясцовай улады». Цэнтр не ўмешваўся ва ўнутраныя справы княстваў-даннікаў, не навязваў ім сваёй ідэалогіі, яны, як і раней, жылі «па законах продкаў сваіх». Зразумела, у такіх умовах утварэння «адзінай старажытнарускай народнасці» не было і не магло быць. І так працягвалася цэлае стагоддзе, да 978 года, да Уладзіміра. Больш таго, даннікі ўсё гэты час не страчвалі надзеі вызваліцца нават ад такой адноснай залежнасці ад Кіеўскай Русі, створанай у 882 годзе шляхам прымусовага аб'яднання былых Славіі і Куявіі, Кіева і Вялікага Ноўгарада.

3 годнай пераймання самаадданасцю абаранялі свае землі і радзімічы. Толькі пасля крывавай бітвы ў 984 годзе з кіеўскім ваяводам Воўчычым Хвостом на рацэ Пішчане, што каля сучаснага Слаўгарада, яны былі «прымучаны» да Кіева. Пасля апісання бітвы летапісец прыводзіць абразліваю для няўдачлівых на гэты раз радзімічаў прымаўку: «Таму і дражняць русі радзімічаў, кажучы: «Пішчанцы ад воўчага хваста ўцякаюць».

Высоўе больш цікавае сваёй ускоснай інфармацыяй: радзімічы яшчэ ў канцы X стагоддзя выступалі пад сваім старапльмянным імемем і з этнічным «русь» нічога агульнага не мелі, а гэта ў сваю чаргу сведчыць, што барацьба Кіева з радзімічамі вялася не на феадальнай, а на этнічнай аснове.

цыялі і многае страчвае, а разам з ім усё чалавецтва ў цэлым.

Ніводзін усходнеславянскі народ не выявіў добраахвотнай волі далучыцца да Кіеўскай дзяржавы. Нават пры Яраславе Мудрым (1019—1054 гг.), калі кіеўская метраполія перажывала свой залаты век і знаходзілася ў зеніце свайго найвышэйшага росквіту, не спынялася супраціўленне. Палацкі князь Брачыслаў быў гаспадаром незалежнага княства і не толькі можна бараніў самастойнасць свайго зямлі, але і пашыраў яе тэрыторыю: на захадзе заснаваў горад Брачыслаўль, цяперашні Брэслаў, на ўсходзе адваваў у Яраслава ў 1022 годзе гарады Віцебск і Усвяты. Незалежнасць Палацкага зямлі захоўвала і пры сыне Брачыслава Усяславе

ных ёй народаў у адзін народ... Дзяржаве неабходна, каб як мага больш падданных думалі аднолькава... калі б нашы мудрыя продкі, збіральнікі зямлі рускай, не дзейнічалі гэтак... не імкнуліся абрусіць усе нярусскія народнасці, дык не толькі мы тут не сядзелі, але і наогул Расійскай імперыі не існавала б у наш час». Панам Маркавым мала было свабоднай рускай дзяржавы ў раўнапраўнай садружнасці з брацкімі народамі, ім патрэбна была Расійская імперыя, у якой усе думалі б, гаварылі, жылі аднолькава і не розніліся паміж сабою, бы інкубатарскія кураняты. Прыхільнікі буржуазна-дваранскай ідэалогіі, якіх нічома не навучыла гісторыя, з упартасцю зацyklеных робатаў марна імкнуцца загнаць ўсходнеславянскія народы ў замшэлыя рамкі

МУЗЕЙ У ГАЙНАЎЦЫ

ПЕРШАЯ ЛАСТАЎКА

На працягу апошніх трох гадоў Беларускае таварыства «Радзіма» плённа супрацоўнічае з Беларускай грамадска-культурным таварыствам (БГКТ) у Беластоку. Гэта супрацоўніцтва датычыць перш за ўсё культурна-асветніцкай дзейнасці. Таварыства аказвае немалую дапамогу беларусам Беластоцчыны ў пабудове Беларускага музея ў Гайнаўцы. Месца для гэтага музея выбрана не выпадкова: менавіта тут пражывае значная колькасць беларускага насельніцтва, якое здолела захаваць больш помнікаў беларускай культуры, народнага мастацтва і побыту. Пабудова музея ў Гайнаўцы — гэта не першая спроба стварэння беларусамі, якія жывуць у Польшчы, свайго нацыянальнага музея. Вядома, што ў 1966-1971 гадах у Беларужы існаваў Беларускі этнаграфічны музей, але з-за недахопу сродкаў на яго ўтрыманне быў ліквідаваны, а яго экспанаты перададзены вазодскаму музею ў Беластоку. Толькі ў 1983 годзе Галоўнае праўленне БГКТ зноў паставіла пытанне перад мясцовымі ўладамі аб выздзяленні адпаведнай пляцоўкі для новага беларускага музея. Неўзабаве пасля гэтага быў створаны грамадскі камітэт, які і па сённяшні дзень узначальвае Кастусь Майсень. Трэба адзначыць, што гэтыя абавязкі ён выконвае на грамадскіх пачатках, укладваючы ў справу пабудовы музея ўсе свае сілы і душу. Якраз з ім і наладзіла дзелавыя сувязі таварыства «Радзіма». На сабранны ахвяраванні грамадскіх арганізацый, устаноў, прадпрыемстваў, калгасаў і прыватных асоб таварыства «Радзіма» ўжо купіла і перадало для музея розныя будаўнічыя матэрыялы, абсталяванне і станкі для будучых майстэрняў народных промыслаў пры музеі. Гэтыя захаваны з нашага боку, а таксама другіх грамадскіх арганізацый рэспублікі дазволілі паскорыць уступленне ў строй аднаго з будынкаў музея ўжо сёлета.

Улічваючы гэтыя абставіны, Беларускае фонд культуры выступіў ініцыятарам правядзення ў Гайнаўцы першай выстаўкі твораў беларускага жывапісу і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Яго падтрымалі Міністэрства культуры БССР, суполка беларускіх мастакоў «Пагоня» і наша таварыства. Асабліва вялікую работу па падрыхтоўцы гэтай выстаўкі выканалі загадчыца аддзела помнікаў БФК мастацтвазнаўца Таццяна Гаранская.

І вось наступіў дзень 27 кастрычніка, калі ў Гайнаўскім музеі адбылося ўрачыстае адкрыццё выстаўкі. Сюды прыехала дэлегацыя прадстаўнікоў Беларускага фонду культуры, Міністэрства культуры БССР, суполкі мастакоў «Пагоня» і Беларускага таварыства «Радзіма».

Перад будынкам музея сабраліся мясцовыя жыхары і школьнікі, а таксама госці з Беларусі, Беластока і Варшавы. Адкрываючы выстаўку, старшыня Галоўнага праўлення БГКТ Аляксандр Баршчэўскі адзначыў, што яна з'яўляецца вялікай падзеяй у культурным жыцці беларусаў Беластоцчыны і адыграе станоўчую ролю для завяршэння пабудовы Беларускага музея, які можа стаць культурным асяродкам беларусаў усяго свету. З вялікай цікавасцю першыя наведвальнікі выстаўкі азнаёміліся з творами вядомых беларускіх мастакоў, графікаў і скульптараў, сучасным дэкаратыўна-прыкладным мастацтвам рэспублікі, экспанатамі народнага мастацтва, сабранымі на Беластоцчыне.

У. НАВІЦКІ,
намеснік старшыні
Беларускага таварыства
«Радзіма».

ПА ЗВЫЧАЯХ І ЗАКОНАХ
ПРОДКАЎ СВАІХ
(АДКРЫТЫ ЛІСТ А. І. САЛЖАНЦЫНУ)

Памяць пра бітву на Пішчане захоўвалася ў народзе ажно цэлае тысячагоддзе. У XIX стагоддзі М. Кастамараў запісаў песню-вяснянку, у якой фігуруюць рака Пішчана і воўк. Абагулены вобраз радзімічаў увасоблены ў дзівочым карагодзе. Паколькі фальклор фіксаваў значныя па маштабу і вызначальныя па выніку падзеі, можна меркаваць, што на рацэ Пішчане адбылося вялікае пабоішча, якое моцна ўразіла сучаснікаў.

Дзеля імперскіх амбіцый кіеўскія князі не грэбавалі нічым, у тым ліку і этнакіраваным фізічным вынішчэннем прадстаўнікоў мясцовых княскіх дынастый, у асобах якіх увасобляўся палітычны і этнічны суверэнітэт усходнеславянскіх народаў. Дзеля ўлады ракой лілася сваяцкая кроў. Той жа Уладзімір, напрыклад, забіў роднага брата Яраполка і «пачаў жыць з жонкай брата, грэкіняю, а яна была цяжарная».

Так што, паважаны Аляксандр Ісаевіч, з таго, што «одни и те же князья правили нами», нічога путнага не выцякае, тым больш «адзіная старажытна-руская народнасць». Хіба можа за якое няпоўнае стагоддзе існавання больш-менш цэнтралізаванай Кіеўскай дзяржавы ўтварыцца новая народнасць, маналітная па сваёй этнічнай супольнасці? Ды яшчэ з народаў, якія, як красамоўна сведчаць летапісы, упарта супраціўляліся імперскім памкненням Кіева. Не садзейнічала такому зліццю тэрытарыяльная аддаленасць, бездарожжа, культурная адасобленасць, адсутнасць рэгулярнай сувязі з цэнтрам, прадстаўнікі якога наведвалі падпарадкаваныя княжанні адзін раз у год, у час палюддзя, ды і то не заўсёды.

Барацьба супраць вялікадзяржаўнага аўтарытарызму ўдзельнічала ішла, як бы мы казалі сёння, пад нацыянальным сцягам. Кожны народ бараніў свае звычкі, абрады, традыцыі, свой трыб жыцця, сваю незалежнасць, як найвышэйшае выяўленне гістарычнага развіцця этнічнай супольнасці. Ва ўмовах падпарадкавання чужой волі, якой бы яна лагоднай ні была, народ не здатны ў поўным аб'ёме рэалізаваць свой творчы патэн-

чырадзеі, мужнасць і кемлівасць якога ўслаўлены ў «Слове аб палку Ігаравым». Наогул, Палацкі знаходзіўся ў падпарадкаванні так званай імперыі Рурыкавічаў літаральна лічаных гады. Ды і астатнія беларускія тэрыторыі знаходзіліся ў поўнай палітычнай залежнасці менш, чым стагоддзе, а гэта, як слухна пісаў У. Пічэта, імгненне ў гісторыі беларускага народа. «Беларускія землі, канстатаваў акадэмік, існавалі як самастойныя палітычныя арганізмы». Удакладнім: і да мангольскага нашэсця, і пасля яго. А ўзнікненне народнасці сучасных рускіх адносна да больш позняга часу і непасрэдна звязана з працяглым палітычна-эканамічным падпарадкаваннем манголам, калі этнічная кансалідацыя беларусаў і ўкраінцаў ужо завяршылася.

Існуе дзве асноўныя канцэпцыі паходжання беларусаў, ўкраінцаў і рускіх, але чамусьці афіцыйная гістарыяграфія і да рэвалюцыі, і пасля яе культывуе тую, якая злеплена на жывую нітку з супярэчлівых фактаў і адарваных ад гістарычнага працэсу разважанняў, а не тую, якая заканамерна вынікае з летапісных матэрыялаў і падмецаваных важкімі, у тым ліку археалагічнымі аргументамі. Тэорыя «адзінай старажытна-рускай народнасці» створана штучна і ўзнікла для абгрунтавання ўяўных правоў Маскоўскага княства, а затым Расійскай імперыі на беларускіх і ўкраінскія землі. Гэта ідэалагічная шырша, пад покрывам якой праводзілася экспансія і асіміляцыя брацкіх усходнеславянскіх народаў.

Сапраўдныя матывы і мэты палітыкі рускага царызму старанна замоўчаліся, а паслукмяня гісторыкі, што карміліся з дзяржаўнага стала, немілаасэрна фальсіфікуючы мінулае, падводзілі пад яе «навукова-гістарычную» базу. Толькі час ад часу праўда выплывала наверх. Так, напрыклад, чарнасоценны дэпутат М. Маркаў у запале парламенцкай палемікі вярнуў з трыбуны Дзяржаўнай думы 3-га склікання: «Кожная разумная дзяржава, жадаючы здзейсніць або наблізіцца да свайго ідэалу, павінна ісці па шляху аб'яднання ўсіх падулад-

новай імперыі, названай Вамі, Аляксандр Ісаевіч, Расійскі Саюз. Ці не лепш было без фігавага лістка — проста Расія? Ці не атрымаецца ў выніку з яго тое, што выйшла з Савецкага Саюза? Рэальнасць такой небяспекі адчула маскоўскі этнограф Г. Старавойтава, калі прапанавала назваць мяркуемы Вамі саюз Славянскім. Усе саюзы, у якіх давалася пабываць за свой век беларусам, у тым ліку і Люблінская унія 1569 года, паварочваліся ў рэшце рэшт страты суверэнітэту, руйнаваннем нацыянальнай культуры і прымусовай, узведзенай да палітыкі дзяржаўнага ўзроўню, дэнацыяналізацыяй.

Нічога добрага, акрамя спрадвечнай галечы і бяспраўя, не прыносіла імперская палітыка і рускаму народу, іменем якога правячыя колы ўсталёўвалі імперскі ідэал. Менавіта ён спарадзіў і русафобію, і цэнтрабежныя тэндэнцыі. Менавіта пад яго сцягам бязлітасна руйнавалася нацыянальная культура рускага народа.

Выйсце з тупіка толькі адно — поўны дэмантаж імперскай формы праўлення і выкараненне імперскай свядомасці, бо, як слухна прарочыў вялікі філосаф Мікалай Бярдзэю: «Другое дыханне», якое набыла імперыя ў паслярэвалюцыйны перыяд, магчыма, перасунула тэрмін выканання гістарычнага прысуду, але не адмяніла яго».

Пагадзіцеся, Аляксандр Ісаевіч, што кожны народ, вялікі і малы, мае прыроднае права жыць і развіваць сваю культуру ў межах свайго суверэннага дзяржавы і ва ўмовах добра-суседскіх, заснаваных на ўзаемавазе і агульнай эканамічнай выгадзе, з усімі, таксама і абавязкова вольнымі народамі.

Гэта адзіны і аптымальны шлях нашых народаў у лепшую будучыню. Іншага выйсця няма, кожны народ павінен мець права жыць паводле свайго разумення і, як пісаў Нестар, «па звычаях і законах продкаў сваіх».

Станіслаў ЦЯРОХІН,
навуковы супрацоўнік
Інстытута мастацтвазнаўства,
этнаграфіі і фальклору
АН БССР.

Заканчэнне.
Пачатак у № 46.

МУЗЫЧНЫ АЛЬБОМ БАРТКЕВІЧА

Знакаміты спявак Лявон Барткевіч быў запрошаны на сустрэчу беларусаў Паўночнае Амерыкі, якая праходзіла ў горадзе Кліўлендзе (ці, дакладней, у Беларускай цэнтры «Палац» каля яго) штата Агаі.

Там на адкрыцці палаца Беларускага грамадскага цэнтры спявак выступіў са сваёй новай праграмай «Спявай, дзю-

чынка», якая атрымала назву паводле аднайменнай песні Уладзіміра Будніка.

Альбомам, у які ўвайшлі 12 песень фальклорных і творы беларускіх кампазітараў Уладзіміра Будніка, Алега Чыркуна, Генрыха Вагнера, Эдуарда Зарыцкага і Рыгора Пукста, зацікавілася нью-йоркская фірма «Электранова прадакшнз». Яна запісала і выпусціла кампакт-касеты, якія паспяхова (амаль 50 штук штодзённа) разыходзяцца ў ЗША.

Школа гэтая адносіцца да рады прэстыжных навучальных устаноў, а значыць, і конкурс прыступленні сюды традыцыйна высокі, і адбор дзяцей больш жорсткі. Прэстыж сярэдняй спецыяльнай музычнай школы, цяпер ліцэя, пры Белдзяржкансерваторыі ствараюць і выкладчыкі-прафесіяналы найвышэйшага класа, якія часта выступаюць рэфарматарамі вучэбнага працэсу. Аб'ём дакладных навук тут скарацілі, а ў старэйшых класах, калі пачынаецца музычная спецыялізацыя, адмянілі зусім. Акрамя таго, ліцэістаў будуць навучаць сцэнічнаму руху і танцу, ігры на аргане і клавесіне, рамонт і настройкі музычных інструментаў і многаму іншаму. Прычым, кожны педагог распрацоўвае праграму і методыку выкладання свайго прадмета, прымянімую менавіта да спецыфікі музычнага ліцэя. А вывучэнне ўсіх дысцыплін у кантэксце розных гістарычных эпох павінна, на думку выкладчыкаў, дапамагчы фарміраванню гарманічна развітой асобы.

НА ЗДЫМКАХ: стыпендыят Усесаюзнага грамадскага дабрачыннага цэнтра мастацтваў «Юныя таленты» другакласнік віяланчэліст Коля ГІМАЛЕТДЗІНАЎ; лабарант камернага аркестра майстар па рамонт

струнных інструментаў Георгій ДЗІНІН са сваім вучнем Славай ДЗІНПЕРШТЭЙНАМ у майстэрні ліцэя; да выступлення рытуецца фальклорны ансамбль ліцэя «Весялуха».

Фота У. ВІТЧАНКІ.

Валянціна КОУТУН

ЧУБАТЫ ЎДОД

Даўнім часам на Палесці
Жыў руды удод у лесе.
Неяк ранічкай ішоў
І пад елкай чуб знайшоў.
Наляцела птушак хмара
І крычаць, як на пажары,—
Хоць ты плач, не суняць:
Кожны хоча чуб забраць.
Села сойка на дуб:
— Адавай мне чубі
Дзюбай б'е аб дрэва

дзяцел:
— Лепш аддай яго мне,
браце...

А зязюля на сукі:
— Гэты чубік мой!
Ку-ку...
Хто ляціць, той крычыць:
— Мне без чуба не
пражыць!

Хоць злаваў лясны народ,
Не спалохаўся ўдод.
І з тае пары ва ўдода
Чуб-чубаценькая мода!

ЖАЛУДОВАЯ СТАЛОЎКА

Да імшарын цёпрых звык,
Рые там карэне дзік,
Корміць імі парасатка
У піжамах паласатых.

Зеленее дуб каронай,
Жалудоў там смачных поўна,
Ды шкада, што завысока
Жалудовае сталоўка.

Як зарохкаў дзік тады —
Пасыпаліся жалуды!

Яўген РАДКЕВІЧ

СТАСІК

Стасік жыве ў вялікім горадзе. Ён ужо ўмее званіць па тэлефоне. Круціць тэлефонны дыск, ставячы палец у розныя дзірачкі. Па лічбах, якія запомніў, набірае патрэбны нумар.

У трубцы чуецца доўгія гудкі, а затым дзедаў голас. Стасік крычыць:

— Ало! Дзед, адгадай, хто табе звоніць...
— Хто ж яшчэ можа гэтак крычаць па тэлефоне? Вядома, мой унук Стасік.

— А ты ведаеш, хто набраў мне нумар?
— Мама, пэўна, ці тата.

— Не, я сам. Мама паказала, а я запомніў і сам набраў.
— Малайчына, Стасік,— хваліць дзед.— Ты ў мяне зусім ужо дарослы.

— Дзед, а ты не забыўся, што мне хутка пяць гадоў?
— Помню, унучак, помню пра твой дзень нараджэння. Я прынясу табе падарунак.

— Добра,— кажа Стасік і просіць:— Дзед, падары мне на дзень нараджэння ракету. Толькі сапраўдную.

— А навошта яна табе — сапраўдная?
— Палячу на ёй высока-высока. Да самага сонца. Прымацую сонца да неба, каб яно не ўцякала адтуль ніколі, каб у нас заўсёды быў дзень.

— Вось як!— дзівіцца дзед і разважае:— Але ж сонца ходзіць па ўсёй зямлі і ўсім дае святло. Калі ў нас будзе ўвесь час дзень, то ў некага— увесь час ноч. Значыць, ты іншых людзей хочаш пакінуць без сонца?

— Не, я гэтага не хачу. А ці можна зрабіць так, каб ва ўсіх быў светлы дзень без ночы?
— Нельга, унучак...

— Ну, тады мне не трэба ракеты. Ведаеш, дзед,— вырашае Стасік,— падары мне лепш веласіпед. Мы сядзем на яго з табой і паедзем у тваю вёску. Добра?

— Добра,— пагаджаецца дзед.
Стасік кладзе трубку і думае, каму яшчэ пазваніць.

ГУЛЬНІ

Два хлопчыкі ўсаджваюцца на лаўку адзін да аднаго тварам. Трэці забірае ў іх шапкі, выходзіць да печы. Потым вяртаецца і адзявае гульцам шапкі. Тыя ж, што сядзяць на лаўцы, «вяслююць» і прыгаворваюць: «Едзем мы на лодцы. Будзем умывацца. Шапкамi мяняцца. Шапкамi ўцірацца».

Яны мяняюцца шапкамi і выціраюць імі твар. А як вяртаецца — усе смяюцца, бо адзін сядзіць ужо з чорным тварам (а то і абодва). Той, хто хадзіў да печы з шапкамi, выпэчкаў іх там сажай.

Крынічка

Уладзімір ПАУЛАЎ

ЖЫВІ, ЗАЙЧЫК

Калі едзеш вечарам або ноччу на машыне, заўсёды даецца, што слупы і ўказальнікі на абочынах, лес за дарогай прабягаюць хутчэй, чым удзень.

Дарога на возера, куды Сярожа з татам і з дзядзькам Колям на яго машыне едуць нанач на рыбу, абсаджана тоўстымі дрэвамi. Гэта старыя ліпы, клёны і вязы. Кроны сышліся галінамі ўверсе і ўтварылі жывы тунель. Унізе, у Сярожаў рост, кожнае дрэва падпярае белым поясам. Так іх пабялілі. На хуткасці белыя падпяскі зліваюцца ў суцэльную лінію, а дрэвы выдаюць бясконцай сцяной. Асфальт роўны — рэдка калі калыхне. Сноп святла некаж казачна высвечвае тунель пад абсадамі. Уражанне, быццам у космасе ляціць карабель і на ім — ты! Хуткасць узбуджае.

Але дарога — не космас, нагадвае дзядзьку Колю надліс на шчыце.

Неспадзявана гэту думку пацвердзіў зайц. Ён выскачыў з цемры на святло. Касавокі, відаць, падумаў, што праспаў сонца, і святло фараў здалося яму промнямі сонца. І з бухты-барахты сігануў на дарогу. Амаль пад колы. Скочыў і сеў, нібы хацеў разабрацца ці спытаць: што гэта робіцца, людцы добрыя? Растлумачце мне: навокал ноч, а ў зялёным тунелі сонца свеціць?

Можа, так падумаў зайц, можа, не — хто ведае. Ды і прысеў ён на імгненне. Дзядзька Коля паспеў усё ж на гармазы наіснуць. Яны рэзка віскнулі і спалохалі зайца, паддалі ахвоты. Ён ускочыў і паказаў, на што здатны. Прыклаў вушы да спіны і ўключыў самую большую хуткасць. Калі яна, вядома, ёсць у зайца. Толькі белы хвосцік мільгаў.

Зайцаў выклік, хто каго абгоніць навіперадкі, прыняў і дзядзька Коля. Таксама паддаў газу.

Спачатку шарачок намнога адарваўся ад іх. Усё стараўся ўцячы. Дзядзька Коля мяняў бліжняе святло на далёкае і — наадварот. Падсыпаў пад пяці зайцу яшчэ большага жару. І той са скуры гатоў быў вылузнуцца: імчаў — не азіраўся!

Дзядзька Коля пабольшыў хуткасць, і «Жыгулі» паступова пачалі наганяць зварка. Бачна было, што небарака стаміўся. Канешне, колькі можна так бегчы?!

— Хачу злавіць зайчыка, — просіць Сярожа.

Ён падняўся з задняга сядзення і стаў паміж спінамі таты і дзядзькі Коля, якія сядзелі ўперадзе. Пільна ўглядаўся, што робіцца на дарозе. Машына вось-вось павінна была нагнаць зайца. Замарыўся ён, бег ужо не гэтак поретка.

Зменшыў хуткасць і дзядзька Коля.

— А што ты будзеш з ім рабіць? — спытаў ён.
— Карміць буду, даглядаць. У кошык у хлечыку па-суджу...

— Не, брат, у няволі зайчык есці не возьме, памрэ, — уступіў у гаворку тата. — І цяпер можа загінуць. Пад бампер або пад колы трапіць. Ды і сэрца доўга не вытрымае такой пагоні. Лепш няхай жыве зайчык.

— А як? — распачна спытаў Сярожа. Ён бачыў, што яны хутка наедуць на шэранькага.

— Сярожа, ты фокусы любіш? — спытаў дзядзька Коля.
— Люблю, — ціха адказаў хлопчык, не зразумеўшы пытання.

У той жа момант дзядзька Коля пстрыкнуў выключальнікам і на імгненне ўсё патанула ў цемры. А калі фары загарэліся зноў, зайчыка на дарозе не было. Ён паспеў сігануць убок, у поле. Там ён жыў.

Хлопчык уздыхнуў з палёгкай.

ЗАГАДКІ

Вушка ёсць, а нікога не слухае.

[жыколі]

Калі цяпло, яна бяжыць,
Калі мароз, яна стаіць.

[жыка]

Аранжавы мячык,
Ды ён не скача,
Ачысціць толькі —
Раздзеліш на долькі.

[нічэсі]

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Зак. № 1513